

עַם ה'

זהות, ייעוד ובשורה

אברהם שלמה אופנבך

שיעור י"ב, ישיבת תורת החיים

ליל כ"ג-כ"ד ניסן ה'תשפ"ו

במאמר זה אני נעזר רבות בדבריו של הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל, ומפנה לכתביו, שכן לעניות דעתי הוא נתן ביטוי חד ובהיר ואותנטי מאוד לסדר האלוהי בבריאה, לזהות של עם ישראל ולביקורת על תפיסות מודרניות. דבריו מובאים כאן כטענות לוגיות שניתנות לבדיקה ולדיון מצד עצמן, וההבאה משמו של חכם באה להביא גאולה לעולם ולהציג כי איני אומר רק מלבי. אך בסוף הפנייה היא לשכל ולהיגיון, ומה שהשתכנעתי בו – אני מביא, בין אם אמר זאת הרש"ר הירש, בין אם אמר זאת כל חכם אחר. עם זאת, כל הרעיונות המרכזיים מבוססים על המקורות הקדומים – התורה, חז"ל, ראשונים – בליווי שכל ישר.

זהות

- א. ה' ברא את העולם (בראשית א, א) ובתוכו את האדם בעל הבחירה (מכילתא דרבי ישמעאל ויהי ו; קהלת רבה א, יג), מתוך רצון לקשר ולשותפות עם האדם שיקיים את רצונו (בראשית רבה ג, ט; תנחומא (בזר) נשא כד) וגם יהיה שותף איתו בשכלול עולמו (בראשית ב, טו; פסיקתא רבתי ו).
- ב. אחרי שאדם הראשון חטא, ה' עבר לתוכנית אחרת, והיות והתרבו בני האדם, הוא בחר עם מבין העמים שיהיה בעל בריתו המיוחד (בראשית רבה כד, ה). מה שלעמים היה שבע מצוות (סנהדרין נו ע"ב) – אותו עם מקבל תרי"ג מצוות (מכות כג ע"ב-כד ע"א; שמות רבה לב, א). העם הזה אמור לקיים את רצון הבורא כפי שהבורא בפירוש ציווה – ממש כמו שהיה בגן עדן (סנהדרין לח ע"א).
- ג. ממילא, אין פה זהות לאומית רגילה, כי בלאומיות רגילה אין אפשרות "להתגיייר", ובלאומיות רגילה אין אפשרות לצאת. ביהדות יש תהליך גיור (יבמות מו ע"א), וגם לצד שני אי אפשר להסתיר זאת שיהודי יכול להיכרת ולהימחק מהעם היהודי (סנהדרין י, א; שמחות ב, ח; חולין ה' ע"א; רמב"ם הלכות עבודה זרה ב, ה; ממרים ג, ב), וגם אם זה מדובר במקרי קיצון – זה מלמד על האופי של הזהות של היהודי. הבה לא נשכח ש80% מהעם לא יצא ממצרים כי לא האמינו בה' (מכילתא דרבי ישמעאל פסחא יב).
- ד. יוצא, אם כן, שהזהות שלנו כעם היהודי היא אמנם עוברת בירושה (ביכורים א, ד; יבמות כג ע"א), אבל אפשר לאבד אותה, ולאידך אפשר גם "לקנות" אותה. אך זהות זו היא היות עמו של אלוהים שמוביל חיים לאומיים שלמים על פי רצונו יתברך, וזהו שנאמר: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו).
- ה. מלבד הזהות הלאומית הכללית, לכל יהודי יש זהות ייחודית ונשמה ייחודית בתוך כלל האומה. כשם שאין שני פרצופים דומים זה לזה, כך אין שתי דעות דומות זו לזו (ירושלמי ברכות ט, א). לכן כל יהודי נברא עם שליחות אישית משלו בתוך הברית הלאומית, ואין שני יהודים שיכולים למלא בדיוק את אותו תפקיד, כמו שה' אמר למשה בקשר לשליחות שלו: "אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם" (שמות רבה ג, ג).
- ו. יהודי בעל זהות יהודית שלמה, הוא מי שקיבל על עצמו את עול תורה ומצוות (בבא מציעא נט ע"א; שבועות ל' ע"א) – כמו שרואים אצל גר שקבלת מצוות זה תנאי מחייב (יבמות מז ע"א-ע"ב; בכורות ל' ע"ב; רמב"ם הלכות איסורי ביאה יב, יז; יג, ד) כמו שגם היה בהר סיני (שמות כד, ז) – כלומר שמבחינתו כל מצוות התורה, מדאורייתא ומדרבנן (שבת לא ע"א; סנהדרין צט ע"א; רמב"ם הלכות ממרים ג, א), מחייבות אותו באופן מוחלט. נפילותיו, ואפילו נפילות חוזרות, הן כישלונות ולא בחירה לגיטימית (יומא ח, ט; וכן כל שנה מתוודים על אותם חטאים). מי שאינו מחויב – אינו נחשב כשומר תורה ומצוות, גם אם הוא מקיים חלק מהמצוות (הוריות יא ע"א; רמב"ם הלכות תשובה ג, ט; ממרים ג, א-ב), ומקבל שכר רק כמי שאינו מצווה ועושה (מאירי בבא קמא לח ע"א).
- ז. ממילא, מי שלא מקיים את רצונו של ה' – הוא לא מייצג יהדות במובן המהותי של הזהות היהודית, אף שהוא עדיין בן ישראל במובן הגזעי-אתני על כל השלכותיו ההלכתיות שמזה אין דרך להתנתק (סנהדרין מד ע"א). ההגדרה של "אזרח" נאמן לעם היהודי, הינו קיום רצון ה': "אזרח – שקיבל עליו את כל דברי התורה" (ספרא קדושים פרשה ג' תחילת פרק ח' אות ג).

ח. הנאמנות לתורה ומצוות חורזת את כל התנ"ך. אברהם אבינו נבחר "למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו שמרו דרך ה'" (בראשית יח, ט). בתורה נזכרת הברית בין ה' לעם ישראל פעמים רבות, והן כולן מבוססות על קיום המצוות (שמות כד, ז; לד, י-יא; דברים ה, ג-ה; ז, יב; כט, ח-כ). הברכות והקללות שבפרשיות בחוקותי וכי תבוא הינן על קיום המצוות (ויקרא כו, ג; יד-טו; דברים כח, א; טו). בגלל אי קיום מצוות יש חורבן ויוצאים לגלות. וגם הברית לעתיד לבוא בגאולה השלמה מגיעה עם קיום מצוות (ירמיהו לא, לא; יחזקאל לו, כו-כז). אין טעם לצמצם את המצוות רק לעבודה זרה, זה סמל לכל התורה כולה (ספרי שלח קיא; ראה נד). התורה נותנת עונשים ממשיים ומחרידים על אי קיום המצוות, ומבטיחה את כל הישועות רק אם נקיים את המצוות.

ט. ויוצא מכך, שגם התנאי לגרותו של גר – הוא לא רק מילה, טבילה והרצאת דמים (כריתות ט' ע"א), ולא רק רצון להתחבר לעם היהודי (יבמות מז ע"א), אלא כולל באופן מהותי את קבלתם של כל המצוות כולן: "כאזרח (ויקרא יט, לד) – מה אזרח שקיבל עליו את כל דברי התורה, אף גר שקיבל עליו כל דברי התורה" (ספרא קדושים פרשה ג' תחילת פרק ח' אות ג). מה שמגדיר את ה"עם" של העם היהודי הוא ש"מפקדין שש מאות ושלוש עשרה מצוות" (יבמות מז ע"ב).

י. ועם כל זאת, הזהות היהודית אינה "דת" במובן המקובל של המילה, כלומר קבוצת בני אדם שהתאספו סביב אידיאה או רעיון משותף. "לא כנסייה, אלא אומה נוסדה בידי ה' על ידי אברהם" (רש"י הירש בראשית יז, ו). הברית בין ה' לעם ישראל אינה מבוססת על הסכמה רעיונית בלבד, אלא הינה ברית רוחנית-מעשית (קבלת תורה ומצוותיה) שיושבת על ייחוס אתני של "אשר יצווה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט) ולא על בסיס קשר של רב ותלמיד של "הנפש אשר עשו בחרך" (בראשית יב, ה) שבפועל נעלמו מעל במת ההיסטוריה. וזאת דווקא מפני שאותה "דת" מחוברת לטבע המציאות אשר בה דברים עוברים באופן טבעי מאב לבן בתוך משפחה והלאום, ולא בין רב תלמיד, שזהו קשר מלאכותי, עד שכדי "להכשיר" קשר הזה חז"ל אומרים שמי שמלמד תורה את בן חברו "כאילו ילדו" (סנהדרין יט ע"ב), אם כי במישור של חיי עולם הבא (בבא מציעא ב, יא), ובמקור אדם אמור ללמד מאביו (דברים ו, ז; יא, יט). לכן אי אפשר "להצטרף" אליה כמו אל דת רגילה, וגם אי אפשר "לצאת" ממנה להיות ככל גויי הארצות – כי היא זהות דתית עמוקה שנקשרת לזהות לאומית.

יא. האיסור החמור ביותר בתורה הוא עבודה זרה (סנהדרין צ' ע"ב), והכפירה בה מגדיר אדם כ"יהודי" (מגילה יג ע"א). איסור זה אינו עיקרון פילוסופי על אחדות ה', אלא בגידה בברית שנכרתה עם ה' לבדו. התורה מכירה בקיומם של כוחות אחרים בעולם (דברים יז, ג; כח, יד; ראש השנה כד ע"ב), אך אוסרת "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני" (שמות כ, ג) – כלומר, אסור לבגוד בברית ולתת נאמנות לאל אחר. תחילת הדברים, "אנוכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שם ב), מלמד שהעבודה זרה היא בגידה באישיותו וביחסו האישי של ה' לעם ישראל, ולא רק כפירה באל אחד. על בסיס זה ניתן להבין מדוע גם האסלאם נחשב עבודה זרה (תשובות הגאונים – גאונים קדמונים מו; האשכול הלכות יין נסך), אף על פי שהוא מאמין באל אחד – כי זהותו של האל שונה מהזהות של ה' אלוהי ישראל כפי שהתגלה בתורה.

יב. כל הסמלים הלאומיים שלנו מאבדים את ה"חסינות" שלהם מפני קיום מצוות. כשחוטאים – המקדש נחרב, הארץ נמסרת בידי זרים, העם יוצא לגלות, היהודים נרדפים ונטבחים ואין לאל ידם. הדבר היחיד שנשאר בשלמותו המקורית זה התורה, גם אם היא מצטמצמת בגלות.

ייעוד

- א. "ייסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו (זוהר בראשית מז ע"א; וראה גם ברכות מג ע"ב, סנהדרין לח ע"א וקהלת רבה ז, יג), שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא (תהילים עג כח). ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא (קידושין לט ע"ב), כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ד, טז): העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר ציוונו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה (שבת ל' ע"א). על כן הושם האדם בזה העולם בתחילה כדי שעל ידי האמצעים האלה המזדמנים לו כאן יוכל להגיע אל המקום אשר הוכן לו, שהוא העולם הבא, לרוות שם בטוב אשר קנה לו על ידי אמצעים אלה (ראה תהילים לא, כ; סנהדרין צט ע"ב). והוא מה שאמרו, זכרונם לברכה (עירובין כב ע"א): היום לעשותם – ומחר לקבל שכרם" (מסילת ישרים א).
- ב. הייעוד ראשון של עם ישראל הוא לקיים את רצון הבורא, כלומר תרי"ג מצוות (מכות כג ע"ב) שציווה אותנו וגם יעניש אותנו על אי קיומן (ישעיהו מב, כד; נ, א; נחמיה א, ח), ודהיינו: "ה' ותורתו זאת היא תעודתם האחת בחיים" (אגרות צפון טז). זה לא רק הבסיס, אלא גם התכלית של היהדות בסופו של דבר, שהאדם יהיה קרוב לאלוהים בכך שיקיים את רצונו. לכך נברא (קהלת יב, יג; שבת ל' ע"ב). זה חובה אישית של כל אדם בפני אלוהים, שהיא זו שמצדיקה את קיומו (דברים ו, כח), ואין גאולה שלמה ללא תשובה שלמה (סנהדרין צו ע"ב).
- ג. הייעוד השני של עם ישראל, הוא לנהל חיים שלמים בעולם הזה על פי תורה, להוות מגדלור (דברים ד, ו; המשל מישעיהו מב, ו; מט, ו) של כך שאפשר לחיות את החיים בעולם הזה בטוב ובשלמות ובעוצמה, והסוד לכך זה קיום רצון האל – התורה, כמו שכתוב: "ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד, ו).
- ד. הייעוד השלישי של עם ישראל, הוא לנהל חיי אומה שלמה על כל חלקיה על פי תורה ולהציג לעולם אומה משגשגת ומצליחה – שמבססת אך על התורה הקדושה, שמתקיימת בארץ הקודש, ודהיינו: "יקיימו את ייעודם כעם התורה על אדמת התורה" (רש"י הירש ויקרא כו, מב; וראה גם שם ו; בראשית יד, א).
- ה. הייעוד הרביעי של עם ישראל הוא שכל פרט ופרט יממש את הייעוד האישי שלו – האות הייחודית שלו בתורה (מאור עיניים אמור וחוקת; ראה זוהר חדש שיר השירים כד ע"ב). על כך אמרו חז"ל, שכל יהודי חייב לומר: "בשבילי נברא העולם" (סנהדרין ד, ה) – לא מתוך תחושת בעלות, אלא מתוך תחושת אחריות ושיוך עמוק. העולם כולו נברא כדי שכל אחד יוכל למלא את תפקידו הייחודי בגילוי מלכות ה', ודהיינו: "כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה" (ברכות ו' ע"ב).
- ו. הייעוד הרביעי של עם ישראל, הוא לדאוג שכל פרט ופרט מממש את הייעוד הפרטי שלו, האות האישית שלו בתורה (מאור עיניים אמור ד"ה "ואחר זה"; חוקת ד"ה "זאת התורה"; וראה זוהר

חדש שיר השירים כד ע"ב), שה' ייעד לו. על כך אמרו חז"ל שכל יהודי חייב לומר: "בשבילי נברא העולם" (סנהדרין ד, ה) — לא כקביעת בעלות או זכות, אלא מתוך תחושת אחריות ושיוך. העולם כולו נברא כדי שכל אחד יוכל למלא את תפקידו הייחודי בגילוי מלכות ה', ומבחינה זו "כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה" (ברכות ו' ע"ב).

ז. היוצא מכל זה, שאם אין תורה אז אין ייעוד. הייעוד איננו לחיות חיים שלמים או חיים לאומיים גאים, אלא להציג את התורה ברבדים הללו.

בשורה

- א. הבשורה של עם ישראל לעולם היא בשורה מאוד חדה וברורה, ובימינו שהאתאיזם שולט בכיפה הבשורה הזו רק מתחדדת יותר, והיא: "מי גוי גדול אשר לו אלוהים קרובים אליו כה' אלוהינו בכל קוראנו אליו" (דברים ד, ז).
- ב. הבשורה חושפת שיש בורא לעולם (ישעיהו מב, ה; מה, ז), יש מנהיג לבירה (בראשית רבה לט, א; משנת רבי אליעזר טו), יש מישהו שמנהל את העולם (משלי כא, א; כו, י) והכל בידיו (שמות יט, ה; דברים לב, לט; דברי הימים א' כט, יא-יב).
- ג. יש אופן בו ניתן לחיות חיים שלמים ומלאים, וזה על ידי התורה, וכדכתיב: "מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת" (דברים ד, ח).
- ד. הבשורה היהודית מעניקה משמעות ותוקף לחייו של כל אדם, בין יהודי ובין גוי, שלא נברא במקרה ולא נמצא כאן ללא תכלית. "אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום" (אבות ד, ג). כל אדם נברא עם תפקיד ייחודי, והבשורה היהודית מלמדת כיצד לממש את התפקיד הזה מתוך קשר עם ה'.
- ה. הבשורה הזאת איננה מיסיונרית בטבעה אלא "מגדלורית" (ישעיהו ס, ג), שעל ידי שחיים את בשורה – בעצם זה מברשים אותה. איננו אמורים להסביר אותה או לנסות להציג אותה בפני האומות, אלא להקרין אותה ודהיינו לאפשר לה להיראות כלפי חוץ, אך עיסוקנו יהיו כלפי פנים וביחס לכל חסיד מאומות העולם שיראת ה' נוגעת בלבו ומבקש להיאחז בנו וללמוד מדרכי ה' (ישעיהו ב, ב-ד; מיכה ד, א-ג; זכריה ח, כג).
- ו. כל האמת, הצדק, השלום, החסד, האהבה, הטוב ושאר המילים היפות והערכיות הללו מקבלות את תוכנן ותוקפן רק על ידי אלוהים בורא העולם (ויקרא יט, ב; דברים ו, כה; לב, ד; ירמיהו ט, כג; מיכה ו, ח; איוב ט, ב; כה, ד; שבת קלג ע"ב; יומא כב ע"ב; סוטה יד ע"א).
- ז. כשאדם יישר את רצונותיו וייכנע לפני בורא עולם – ויהפוך את רצון ה' לרצון האישי שלו – שם תבוא ישועתו (אבות ב, ד), וגם יגיע למימוש עצמו (שם ו, ב).
- ח. קידוש השם וחילול השם (ויקרא כב, לב) מהווים מדדים ממשיים של בשורת היהדות, כשקידוש השם גובר על חילול השם (ירושלמי קידושין ד, א), ולכן חומרתם גדולה (אבות ד, ד; יומא פו ע"א), ובכך הבשורה מתבטאת בשבע דרכים אפשריות:
1. מקיימים את המצוות ונמנעים מעבירות גם תחת איום של מוות ואיבוד הכל, כלומר נמנעים מחילול שמו בכל מחיר (סנהדרין עד ע"א-ע"ב).
 2. מקבלים שכר בעולם הזה על קיום המצוות והימנעות מעבירה על המצוות, שכן המצב של ייסורים לצדיקים ושלווה לרשעים מהווה חילול השם (ירמיהו יב, א; חבקוק א, יג; מלאכי ג, יד-טו).
 3. גם אם עוברים עבירות, צידוק הדין וקבלת העונש על העבירות מהווה גם כן קידוש השם ומבטל את חילול השם שבעבירה, ולכן ה' מדקדק עם סביבו כחוט השערה לא כדקדוק מידת הדין אלא להפוך את חילול השם לקידוש השם (ויקרא י, ג; תענית יא ע"א; סנהדרין קז ע"א; רש"י הירש במדבר כ, יב).
 4. מכריזים קבל עם ועולם שאנו מחויבים לתורה ומכירים בה' כריבונו של עולם, ומעוניינים שכולם יכירו בכך (ישעיהו מג, כא; מה, ו).

5. משבחים ומפארים את ה' ואת מצוותיו בעולם ורוצים שכולם יקיימו אותן גם כן (תהילים קיז, א-ב).
6. נלחמים באויבי ה' (יחזקאל כח, כב; זכריה ב, יב; תהילים פא, טז; במדבר רבה כב, ב) ומאחיבים את ה' על כולם (סוטה י" ע"ב).
7. קידוש השם וחילול השם נמצאים גם ברובד הלאומי. חורבן וגלות גורמים לקידוש השם מידי כי זה עוצר את חילול השם של החטאים בארץ ישראל (דברים כט, כג-כד; מלכים א' ט, ח-ט). אך מצד עצמה הגלות מהווה גם חילול השם (יחזקאל לו, כ-כב) וקיבוץ גלויות מהווה קידוש השם (שם כח, כה-כו; לט, כז-כח). הסבל של עם ישראל מהווה חילול השם (שמות לב, יב; במדבר יד, טז; יחזקאל כ, ט), כשהברכה ששורה על עם ישראל כולו כעם בשעה שמקיימים את המצוות מהווה הקידוש השם הגדול ביותר (דברים כח, י; ראה רמב"ן שמות יג, טז).

ביחס לגוי

- א. כל אדם נברא בצלם אלוהים (אבות ג, יד).
- ב. הגוים נועדו להיות כנועים לפני ישראל ולשרתם (דברים כח, י; ישעיהו מה, יד; מט, כב-כג; ס, ז; סא, ה-ו; מיכה ז, יז; זכריה יד, טז; תהילים מז, ד), ובעיקר מאז שיגיע משיח: "כיוון דאתי משיחא – הכל עבדים הן לישראל" (עירובין מג ע"א).
- ג. כל מי שכופר בעבודה זרה יש לו קישור לזהות היהודית אפילו שאינו בן ברית (ראה מגילה יג ע"א; אסתר רבה ו, ב) וזה נקרא "להתייחד" (ראה אסתר ח, יז).
- ד. כל אדם שבפועל מקיים את רצון ה' נחשב במעלתו יותר מכהן גדול (ספרא אחרי מות פרשה ח' פרק יג אות יג).
- ה. גוי שמקיים שבע מצוות בני נח בגלל שה' ציווה הוא בן העולם הבא, אך אם מקיים מצוות שלא מטעם זה הוא מקבל שכרו בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא (משנת רבי אליעזר ו), וחלק מהזכות שלו לעולם הבא הוא אם פעל לטובתם של ישראל (עבודה זרה ב' ע"ב).
- ו. בן נח שמקיים את המצוות שמוטלות עליו מקבל שכר רק כמי שאינו מצווה ועושה (בבא קמא לח ע"א; עבודה זרה ג' ע"א) בגלל שהוא עושה זאת כנדבה (שיעורי אבי עזרי בבא קמא לח ע"א אות יא, וראה ריטב"א מכות ט' ע"א).
- ז. גוי שמקבל עליו עול מלכות שמים בקיום שבע מצוות בני נח בפני בית דין של ישראל נחשב גר תושב (עבודה זרה סד ע"ב) שיכול לחיות בארץ ישראל (כפתור ופרח י) ויהודים מצווים להחיותו (פסחים כא ע"ב; עבודה זרה כ' ע"א; חולין קיד ע"ב) ומקבל שכר כמי שמצווה ועושה (ריטב"א מכות ט' ע"א).
- ח. לגוי אסור ללמוד תורה מלבד שבע מצוות בני נח (סנהדרין נט ע"א).
- ט. לגוי אסור לשמור שבת (סנהדרין נח ע"ב) כי היא נועדה רק לבני ברית (ראה מכילתא דרבי ישמעאל שבת א).
- י. אין עניין שגוי יתגייר לעם ישראל (יבמות מז ע"א-ע"ב), וכשעם ישראל חזק – אין מקבלים גרים בכלל (שם כד ע"ב).
- יא. גוי יכול לזכות לרוח הקודש (יואל ג, ב) אבל לא לנבואה (ברכות ז' ע"א).

תמצית היהדות

זהות: יהודי הוא בן ישראל – מלידה או דרך גיור כדין – שמתחבר לרצון הפנימי הטהור שלו, מתוך קיום תורה ומצוות, כחלק מהברית הבלעדית של עם ישראל עם הקדוש ברוך הוא לבדו.

ייעוד: הייעוד של יהודי הוא לקיים את התפקיד הייחודי שה' נתן לנשמה שלו, מתוך שהוא חי חיים שלמים בעולם הזה במסגרת ההלכה ולאור רוח התורה, מתוך מטרה להיות מחובר לקדוש ברוך הוא בחייו הפרטיים, להמליך את ה' על כל מכמני החיים ברמה הלאומית, ולהוות מגדלור שמקדש שם שמים לכל העולם כולו.

בשורה: הבשורה היהודית הינה קידוש שם שמים לכל העולם כולו, ומשמעותה היא שה' הוא הריבון של העולם, הוא נוכח ומשגיח, אוהב כל בריה, העניק לכל אחת תפקיד ייחודי רק לה, וחפץ בטובתו וקרבתו של כל אחד, דורש שכל אחד יקיים את רצונו, וכל ערך טוב ואידיאל נקבע לפיו.

ביחס לגוי: גוי נברא בצלם אלוהים. הוא נדרש לקבל עול מלכות שמים על ידי קבלת שבע מצוות בני נח והרכנת ראש בפני עם אלוהי אברהם כי זה רצון ה', וכך יזכה לרוח הקודש ולעולם הבא.

הסמלים הלאומיים

- א. בית המקדש אינו אלא מקום הזיווג והחיבור הלאומי בין עם ישראל לה' (יומא נד ע"א; ראה גם שיר השירים רבה א, טז), שמתבטא בעיקר על ידי הקרבת קרבנות שנקראים "לחם ה'" (ראה ויקרא כא, ו; במדבר כח, ב). שם שורה השכינה, שמחיה את כל תחומי החיים הלאומיים ומשפיע שפע בעולם (ראה באורך במאמרי "מיום שחרב בית המקדש" בעזרת ה'). לכן הבסיס וההצדקה לקיום של הבית הזה, הוא רק אם יש קיום מצוות (מלכים א' ט, ו-ט; ירמיהו ז, ט-יד), ואם לא – אז ה' שונא את עבודת המקדש (ישעיהו א, יא-יז; מלאכי א, י-ג). אך כאשר מקיימים מצוות, בית המקדש הוא מקור גאוותנו – "גאון יעקב" (עמוס ו, ח; תהילים מז, ה) – שכן זה הבית שמתבטא נוכחות ה' בעולם, וה' כבודנו (שם ג, ד) ועל כן ראוי להתגאות בו.
- ב. ארץ ישראל, מהפרת ועד הנילוס, הינה החוליה המחברת בין כל ציוויליזציות העולם (רש"י הירש בראשית יד, א), היא החצר של הקדוש ברוך הוא (דברים יא, יב; ספרי עקב נא), דהיינו שעיקר קיום המצוות זה שם (רמב"ן ויקרא יא, יח), ולכן גם ישנן מצוות שלא מתקיימות אלא שם (קידושין א, ט) – כלומר רק במתכונת המלאה של עם ישראל בארצו. סגולת הארץ היא שבו השכר והעונש על קיום המצוות מקבלים תוקף יתר. בארץ זו מתקדש שם שמים שכן השכר והעונש הם חזקים וחדים יותר לעין כל (רש"י הירש בראשית ב, ח; ג, יט; שמות ג, ח; כג, כ; ויקרא יד, נב; יח, כד; כג, כ). וכאשר השכר והעונש הם עניין "ארצי" ודהיינו כלל לאומי – העוצמה היא בלתי ניתנת להכחשה (רמב"ן שמות יב, טז). אם לא מקיימים את רצון ה', הארץ מקיאה את יושביה (ויקרא יח, כה; ספרא קדושים פרשה ד' פרק יב אות יד) ונהיית שממה (שם כו, לב) לא כי אין לה ערך מצד עצמה, אלא כי כך מתקדש שם שמים על המורדים בה'. "ארצו תהיה ארצנו – רק אם נשמור את תורתנו בנאמנות" (רש"י הירש ויקרא כה, יח-יט), וכן מפורש בתהילים (תהילים קה, מד-מה): "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו, בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו הללו יה" (וראה ירושלמי ברכות א, ו; אך לגבי התקופה שלנו ראה במדרש תהילים קה, יג ובתנחומא (רשא) וירא יג).
- ג. העם היהודי איננו גזע לאומני ככל העמים הלאומיים בעולם, אלא הוא הקיבוץ של יראי ה' (תהילים קיט, ג), "עם אלוהי אברהם" (תהילים מז, י). אחר חטא העגל שבט לוי התקדש בכך שהם הרגו את הקרובים אליהם ביותר כאשר הם סטו מדרך ה' (שמות לב, כט; ראה גם דברים לג, ט). למרות שהעם היהודי הוא גזע אתני (בראשית טו, ד; דברים י, כב; עמוס ג, א; תהילים כב, כד), במהותו מה שמגדיר יהודי כ"אחיך" ו"רעידך" זה אם הוא "איתך בתורה ובמצוות" (בבא מציעא נט ע"א; שבועות ל"ע"א). במרוצת הדורות, יהודים שלא הלכו בדרך ה' נכרתו ונעלמו כי הפסיקו לעבוד את ה' (דברים כט, כה-כז; ירמיהו ז, טו; סנהדרין י, ג).
- ד. בית הדין הגדול בישראל הינו הגוף העליון לשפיטה מהו רצון ה' (דברים יז, ח-ג) והשותף של ה' יתברך בהעמדת סדר העולם (שבת י" ע"א).
- ה. מלכות בישראל הינה גוף שמארגן את כלל האומה כאיש אחד, ואמור לשמור על ביטחונם של היהודים מאויביהם מבית ומחוץ (שמואל א' ח, כ), לכוף אותם לקיים את מצוות ה' (רמב"ם הלכות מלכים יא, ד), לשפוט אותם על מעשיהם (שמואל א' ח, ה; מלכים א' ג, ט), ולדאוג לסדר החברתי הכללי. בראש גוף זה עומד אדם אחד עם ריבונות מוחלטת (סנהדרין ב, ה; גמרא מט ע"א) ובעל יכולת משפטית לעשות בכל העם, הרכוש והאדמה שבממלכתו כרצונו (שמואל א' ח, יא-יז; סנהדרין כ" ע"ב).

- ו. כהונה בישראל נועדה לשמש כשליחי ה' (יומא יט ע"א, קידושין כג ע"ב) אוכלי שולחנו (ויקרא כא, כב), שתפקידם "להכשיר את האדם ולהתאים אותו לרצון ה'" (רש"י הירש בראשית יד, יז): לחנך לתורת ה' ולמצוותיו (דברים לג, י; מלאכי ב, ו) ולהשכיך שלום בין איש לרעהו (אבות א, יב). לרשות מלאכה זו עומדים הלויים, הנתונים לאהרון ולבניו מתוך בני ישראל (במדבר ח, יט), כשליחים המייצגים את העם כולו בעבודת המקדש.
- ז. תלמידי חכמים הינם תריס בפני בעלי הזיות (אבות א, ו; טז), ומעבירים מסורת מדויקת של רצון ה' מדור לדור (דברים לב, ז), ומונעים את האפשרות שכל אחד יפרש את התורה כראות עיניו בלי שיצטרך לתת לפניו איש דין וחשבון (ברכות מז ע"ב).
- ח. תורת ה' היא הגילוי הכי ברור וישיר ומזוקק של רצון ה' (שמות כד, יב; דברים ו, א; שבת קד ע"א; קה ע"א), ולעומת כל שאר הדברים הנמנים – היא נשארת קיימת בכל מצב בעם ישראל (אגרות צפון טז), כי היא הלב הפועם של האומה, ולכן "לא תשכח מפני זרעו" (דברים לא, כא) גם כשאר הדברים ייעלמו. היות והתורה היא רצון ה', ורצונו של אדם כבודו (ירושלמי פאה א, א), אז כל המושג של קידוש השם וחילול השם תלוי בתורה זו.
- ט. לימוד תורה איננו רק אמצעי לקיים את המצוות, אלא מדובר במצווה בפני עצמה (קידושין כט ע"ב) שעומדת כנגד כל שאר המצוות (פאה א, א) ובמובן מסוים גדול מהמעשה (קידושין מ' ע"ב) בגלל שמדובר בעיסוק ברצון ה' עצמו, והלומד – שכינה שונה כנגדו (תמיד לב ע"ב) ובכך התור היא דיאלקט בין האדם לאלוהים (ראה קידושין ל' ע"ב).
- י. קיבלנו שתי תורות (שבת לא ע"א; יומא כח ע"ב): תורה שבכתב שעלתה על הכתב בסוף שנת הארבעים לנדודי ישראל במדבר (דברים לא, ט; גיטין ס' ע"א), ותורה שבעל פה שמשנה קיבל בארבעים יום ששהה בהר סיני עם ה' (ברכות ה' ע"א; ספרא בחוקותי פרשה ב' תחילת פרק ח' אות יג; ראה גם ירושלמי פאה ב, ד), וזו התורה שבעל פה שעל בסיסה ה' כרת עמנו ברית בסיני (גיטין ס' ע"ב). היחס בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה הוא כיחס של תקציר של הרצאה מדעית ביחס להרצאה המקורית (רש"י הירש שמות כא, ב). מה שקובע מכריע בהבנת רצון ה' איננו לימוד פשט התורה אלא מה שהתקבל במסורת מסיני בתורה שבעל פה (ראה שבת לא ע"א), מלבד סמכות חכמי ישראל בהכרעת ההלכה (דברים יז, י).
- יא. המצוות הינן הקיום המעשי של רצון ה' (ויקרא כז, לד; במדבר לו, יג; דברים ד, יד; כז, כז), הדברים שה' פוקד עלינו ומחייב אותנו לקיים או להימנע מהם, וזה הקיום שלהן שמהווה התשתית לכל הזהות והייעוד היהודיים.
- יב. לשון הקודש היא השפה בה ה' ברא את העולם (ברכות נה ע"א; וראה גם ספר יצירה) ובה נכתבה התורה (ברכות יג ע"א; סנהדרין כא ע"ב), ויש בה קדושה מהותית, יש בה חכמה וגאונות אינסופית כמו בכל דבר שה' ברא, ואין מדובר בסתם גיבובי הגאים שהתלכדו יחד במרוצת השנים ועוצבה על ידי התרבות והאקלים שבהם חי האומה העברית. אמנם התפתחה בפי העם כשפה מדוברת, אבל שורשיה ומבנה היסוד שלה הם יצירה אלוהית. היא הוענקה לנו לא כשפה לאומית להתהדר בה אלא כצופן וקוד אלוהי להבנת רצון ה'.
- יג. עולם הבא איננו אלא העולם הזה הגשמי (סנהדרין צ' ע"א) כשהוא שב למצבו המתוקן והשלם כמו בבריאת העולם (ישעיהו סה, יז; ראה רש"י הירש בראשית ג, כד), ובו האדם חי בהרמוניה עם אלוהיו ובכך גם העולם חי בהרמוניה איתו (שם כה; יא, ו-ט). וכן כתב הרמב"ן (שער הגמול ד"ה "עכשו ביארנו"): "שכר הנפשות וקיומם בעולם הנשמות נקרא לרבותינו זכרונם לברכה גן עדן... ואחרי כן יבוא המשיח, והוא מכלל חיי העולם הזה, ובסופה יהיה יום הדין ותחיית

המתים, שהוא השכר הכולל הגוף והנפש, והוא העיקר הגדול שהוא תקוות כל מקווה להקדוש ברוך הוא, והוא העולם הבא שבו ישוב הגוף כמו נפש והנפש תדבק בדעת עליון כהדבקה בגן עדן עולם הנשמות, ותתעלה בהשגה גדולה ממנה ויהיה קיום הכל לעדי עד ולנצח נצחים" (וראה בהרחבה במאמר הגאולה לרמח"ל).

סיכום

- בית המקדש הוא מקום החיבור עם ה', שם הוא משרה שכינתו ודרכו משפיע שפע לעולם.
- ארץ ישראל היא מקום הגשמת התורה.
- עם ישראל הוא העם היחיד שהוא בעל ברית של אלוהים.
- בית הדין הגדול הוא הסמכות ההלכתית העליונה.
- מלכות ישראל היא המשטר היהודי הבלעדי.
- כהנים הינם שליחי ה' להורות תורה ולגשר בעם ישראל, ולרשותם עומדים הלויים כשליחי עם ישראל בעבודתם במקדש.
- תלמידי חכמים יוצרים היררכיה לשמירה על העברת המסורת ומונעים סטייה מרצון ה'.
- התורה היא רצון ה' וקובעת מה מקדש את שמו או מחלל אותו.
- לימוד תורה זה לנהל שיח עם ה' ולהוליד את רצונו בעולם.
- התורה שבעל פה היא התורה העיקרית, והתורה הכתובה משמשת רק כתקציר ביחס אליה.
- המצוות הינן ביצוע רצון ה'.
- לשון הקודש היא הצופן והקוד האלוהי לעולם ולתורה.
- עולם הבא הוא העולם הגשמי המתוקן ששב לבחינת גן עדן.

מושגי יסוד

- א. שכינה היא אופן ההופעה של הקדוש ברוך הוא בעולם (רמב"ן בראשית מו, א), כזו שאיננה מוחקת את האדם אלא שוכנת לצידו וחיה איתו (רש"י הירש בראשית ט, כז; שמות ד, יג), ועל כן גם מבטאת את כנסת ישראל (צרוור המור ויצא; קב הישר סד; ערוך לנר מכות כד ע"ב).
- ב. האמונה בתורת ישראל היא הישענות מעשית על ה' באופן מוחלט (דברים א, לב; ירמיהו ב, ב), מתוך אמון בכוונותיו של ה' שהוא חפץ בטובתנו (במדבר יד, ח) ומצוותיו הן לטוב לנו (דברים ו, כד). והאמון הזה נבנה על בסיס עובדות היסטוריות שבהן ה' גילה שכך רצונו להיטיב לישראל ודורש את טובתם (דברים כט, א; שמואל א' יב, ז; מיכה ו, ה).
- ג. יציאת מצרים היא האירוע המחולל של האומה היהודית שבו התגלה שכדאי הוא ה' להישען עליו (שמות טז, לב), הן מצד שהוא שליט בטבע באופן מוחלט כרצונו (שם ט, יד), והן מצד שהוא דואג לנו בפועל (שם ו, ו). זה המצע לקיומנו הלאומי (שם יט, ד), ולא אירועים טבעיים כמו לשון, ארץ וזהות אתנית כשאר אומות.
- ד. מעמד הר סיני זה האירוע בו ה' התגלה בכבודו ובעצמו לפני עם ישראל (שמות כ, יט; כד, יא; מכילתא דרבי ישמעאל בחודש ב), להסיר כל דיון בקיומו של אלוהים או לא (דברים ד, לד), ושם ה' כרת איתנו ברית מחייבת על בסיס קיומן של תורה ומצוות (שמות כד, ח; לד, י; ה, ב).
- ה. ההליכה במדבר ארבעים שנה (דברים ב, ז; ח, ב; טו, כט; ד, נועד להנכיח לנו כי כל החיים שלנו הינם השגחת ה' ושאינן לחשוב רגע כי משהו שעשינו זה מכוחנו אלא זה הכל מחסד ה' (שם ח, א). במציאות על טבעית זו עם ישראל התחנך בקיום רצון ה' באופן הכי עוצמתי (שם ב), כהכנה לפני הכניסה לארץ ובניין האומה הטבעית שקיום מצוות ה' הינו התנאי להתמדת הבניין הלאומי (ויקרא כג, מג).
- ו. השבת היא העדות לכך שה' ברא את העולם (שמות כ, יא; לא, יז) ובכך הוא בעל הבית עליו, והיא גם האות לכך שעם ישראל איננו עם ככל העמים אלא הוא עם סגולתו של ה' (דברים ה, טו).
- ז. בחירת ישראל (שמות ו, ז; יט, ה; ויקרא כו, יב; דברים ז, ו) כאומה שאמורה להיות נבדלת משאר העמים (במדבר כג, ט; דברים לב, יב; לג, כח), היתה יצירה מחודשת (ישעיהו מג, כא) של עם שהוא עליון מעל כל העמים (דברים כו, יט) ומהווה המתווך הבלעדי לרצון ה' לעולם (שמות יט, ו; לג, טז; ישעיהו מג, י; סא, ו; ברכות ז' ע"א), גם אם כלפי חוץ לא מכירים בשום אפיון מהותי שונה בין היהודי לגוי (מדרש תהילים טו, ה). מטרתה היסודית של הבחירה איננה להפיץ את בשורת ה' כלפי חוץ, אלא להיות לעם-רעייה לה' יתברך, כלומר "להיות ליי" (ויקרא כ, כו). בחירה זו היא סגולית ולא תלויה רק במעשים (קידושין לו ע"א), כי לא האדם ראוי להיות שותפו של ה' אלא רק ה' בחסדיו בוחר באדם שיהיה לו לשותף (וכל זאת למרות שמימושה של סגולה זו כן תלויה במעשיו). בחירה זו אמורה להוליד גאווה ביהודי הנאמן לה' (דברי הימים ב' יז, ו) ולהוביל לכך שישלוט בעלם כדי להשליט בו את רצון ה' (תהילים מז, ד; ישעיהו סא, ה-ו).
- ח. נצח ישראל (ויקרא כו, מד), נצחיות התורה (דברים לא, כא), האנטישמיות הנצחית (שם דברים כח, לז; סה; יחזקאל טז, לו-מא; כ, לב-לד; תהילים קה, כד-כה; העמק דבר במדבר כג, ט) והשממה של ארץ ישראל בגלות (ויקרא כו, לב; רש"י הירש שם לד) – כתופעות היסטוריות בלתי ניתנות להבנה בדרך הטבע – הינם הסימנים המובהקים ביותר לאמיתתה של ברית סיני (ראה הכוזרי החדש ספר ראשון פרק ד), כדברים אמפיריים שהתורה מעידה שכך יהיו שניתן לחקור בכל עת,

שלא כמו יציאת מצרים ומעמד הר סיני שהינם תלויים במהימנותה של מסורת. "ומי העיוור שאינו רואה קישור עולם התחתון בעליון הסומך ומעמיד, ועיני השגחתו עליהם תמיד, ואיך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד נכלם, מי שיעיין ביחוד ענייננו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, שה פזורה, אחרי כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נרדפת כמונו, מה רבים היו צרנו, מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו מנעורינו להשמידנו, לעקרנו, לשורשנו... רבת צררונו גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותנו, כל האומות הקדומות העצומות אבד זכרם... מה יענה בזה פילוסוף חריף, היד המקרה עשתה כל אלה, חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל נסים ונפלאות שעשה ה' יתברך לאבותינו במצרים ובמדבר ישראל, וכל מה שארך הגלות יותר, נתאמת הנם יותר ונודע מעשה תקפו וגבורתו, בשגם כל הנביאים כבר ראו עומקו והתאונו והתלוננו על אריכותו... והנה לא נפל מכל דבריהם ארצה, איה איפה פי המכחישי" (הקדמת סידור סולם בית אל ליעב"ץ; וראה גם ערוך השולחן אורח חיים א, י).

ט. נבואה בישראל מתחלקת לשתי בחינות: ישנה נבואה שהיא התקשורת בין עם ישראל לאלוהיו, והיא אמורה להיות המציאות הטבעית של כל יהודי (במדבר יא, כט; רש"י הירש בראשית ג, ח; יח, ג), וחזרתה היא לב הגאולה (ויקרא כו, יב; יחזקאל לו, כז; לט, כט; יואל ג, א). וישנה נבואה שהיא שליחות (רש"י ירש בראשית כ, ז), שרק רמי מעלה זוכים לה אחר תיקון עצמי וזיכוך (שבת צב ע"א; רש"י הירש שמות ב, יא), כדי לבשר את דבר ה' כדובר רשמי של בורא עולם, דבר שעם ישראל כאומה עושה בין האומות (שמות יט, ו; ישעיהו סא, ו).

י. כח הבחירה (דברים ל, יט; אבות ג, טו; ספרי ראה נג; רמב"ם הלכות תשובה ה, א) הוא מה שנותן תוקף לכל קידוש השם וחילולו, כי זה מאפשר לאדם להחליט על דעת עצמו מה יעשה, ולכך מטילה עליו אחריות על מעשיו שמה שלא יעשה – יגרום לקידוש השם או לחילול השם, וישתכר או ייענש בהתאם. אין בכח הבחירה "חירות מצפונית" אלא דווקא אחריות מצפונית (השווה קבלת שררה בהוריות י"ע"א-ע"ב). הסיבה שה' לא כופה עלינו מצוות באופן ישיר (רמב"ם שם ג) היא כי הוא מעוניין שנקיים את המצוות מכח הבחירה, אך לא שיש לנו רשות או זכות לעשות אחרת (אבות ג, טז) ולאחר המוות נעמוד לדין וחשבון על כל מעשינו (שם ד, כב).

יא. חירות איננה אנרכיה, איננה לקיחת האדם אחריות בלעדית על גורלו, ואיננה אי-שיעבוד לאף גורם אחר. אדם בן חורין דווקא לוקח אחריות, מתחייב לאחרים, אך לא מתוך כניעה ורפיסות, לא מתוך לחץ חיצוני ורמיסה של רצון האדם, אלא דווקא מתוך הזדהות וחבור פנימי רצוני של אותו בן חורין. היעד האמיתי של האדם הוא להיות עבד ה', וזאת אומרת שחירות אמיתית היא היכולת לפעול מתוך הזדהות פנימית ותחושת שיוך לה' כעבד המשועבד לרבו, אך לא מתוך כפייה חיצונית ופחד. וזהו שחז"ל אמרו: "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות ו, ב) – כי רק מי שהתורה נחרתת על לוח לבו ורוצה בה מצד עצמה, יכול לבחור בו מתוך חירות אמיתית, ולא מתוך שיעבוד ליצר או לאינטרסים זרים אחרים.

יב. תשובה היא כח שמאפשרת כפרה עד כדי הפיכת זדונות לזכויות (יומא פו ע"ב), ומאפשרת מרחב של נפילה וקימה בעולם הבחירה, והמשמעות היסודית שלה אינה אלא לשוב אל הקשר עם ה' (הושע יד, ג; איכה ה, כא), שרק מתוך כך בא התיקון והשינוי.

יג. שכר ועונש – שמופיעים פעמים רבות בתורה וכן לאורך סיפורי התנ"ך – אינם אלא הביטויים של קידוש השם וחילולו, הם מהווים התניה הממשית והמוחשית לכך שהמצוות הינן טובות והעבירות אינן אלא רעות. בלי שכר ועונש אין יהדות, ואין פשר לכח הבחירה.

יד. השגחת ה' על העולם (דברי הימים ב' טז, ט; אבות ג, טו) היא בעלת משמעות רק בעקבות כך שיש לאדם יכולת לבחור מה יעשה ואין עליו כפייה חיצונית (השווה אבות ג, טו), ולאידך מוטלת עליו אחריות בגין מעשיו שלכך נדרשת השגחה לפקח על כך. בנוסף, ההשגחה היא גם ביטוי של ההתערבות המעשית של ה' בעולם, התערבות שעל האדם הבוחר לקחת בחשבון כשמפעיל את כח בחירתו בפעולתו בעולם.

טו. קדושה וחולין הינם ביטויים ממשיים של מושגי קידוש וחילול שם ה', בכך שדבר מקודש הוא מיוחד רק לה' עם ייעוד מאוד מסוים, ולכן גם דבר שאיננו אסור בלתי נסבל ביחס לקדושה (רמב"ן ויקרא יט, ב), ודבר שהוא חולין משולל ייעוד ובכך אין לו ייחודיות (ראה רש"י הירש בראשית ב, ג). בכך מתבטא שחילול השם הינו הפקעת העולם מבעליו, וקידוש השם הינו הכוונת העולם לרצונו יתברך בלבד.

טז. טהרה וטומאה הינם אפיונים של מושגי קידוש וחילול שם ה', בכך שהמהות הפנימית של כל דבר הוא לשמש ככלי לגילוי רצון ה', ולכן טהרה היא ההכנה לשמש ייעוד זה כאשר טומאה זו שיעבוד למציאות זרה המנוגדת לרצון ה' (ראה רש"י הירש ויקרא ז, יט) שממילא גוררת אטימות ביחס לקדושה (יומא לט ע"א).

יז. אהבת ה' היא ההתמסרות לה' (רש"י הירש בראשית לו, ד) בכל הרצונות שלנו, כוחות החיים שלנו והאמצעים שלנו (דברים ו, ה; ברכות ט, ה), בלי חשבונות זרים (משלי כא, ל).

יח. יראת ה' היא תשומת הלב לנוכחות ה' בכל מעשינו (שמות כ, יז; תהילים טז, ח; אבות ב, א; מורה נבוכים ג, נב), שהוא בלתי נפרד מכל מה שנעשה בחיים, וזה המשמעות של "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, ו) – להכיר בנוכחות ה' בכל מה שעושים.

יט. ענוה אינה השפלה עצמית ואינה ביטול עצמי.

כ. עם ההכרה בחשיבות כל המתנות שה' נתן לאדם (דברי הימים ב' יז, ו), הענוה היא ההכרה במקומו הקטן מול גדלות ה', ושהוא אינו בעל הבית אלא שותף בברית. היא מעמידה את האדם במקום של מוכנות מתמדת להיענות לרצון ה' ולמלא אותו בכל הכלים שנתן לו, ובכך הוא זוכה גם בתוספת טובה, ככתוב: "עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים" (משלי ד, כב).

כא. ענוה אינה השפלה עצמית ואינה ביטול עצמי. עם ההכרה בכישרונות, ביכולות, באמצעים, בתפקיד ובנשמה שיש לאדם – "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דברי הימים ב' יז, ו) – הענוה היא ההכרה במקומו הקטן מול גדלות ה', ושהוא אינו בעל הבית אלא שותף בברית. היא מעמידה את האדם במקום של מוכנות מתמדת להיענות לרצון ה', ומתוך כך להיות כלי לקבלת כל הטוב האלוהי, ככתוב: "עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים" (משלי כב, ד).

כב. ההליכה בדרכי ה' היא ההכרזה שה' הוא זה שמגדיר את האופן שבו כל ערך וכל דבר בעולם ישמש לטוב או לרע (ויקרא יט, ב; דברים ו, כה; לב, ד; ירמיהו ט, כג; מיכה ו, ח; איוב ט, ב; כה, ד; שבת קלג ע"ב; יומא כב ע"ב; סוטה יד ע"א).

כג. הדבקות בה' היא הרצון להיות כמה שיותר דומה למה שה' עושה (סוטה יד ע"א) ולהיות קרוב למה ששם ה' נקרא עליו (ישעיהו יח, ז; תהילים קיט, טג), והראשון במעלה בעניין זה הוא להעריך תלמידי חכמים, בתור שכאלה שהם הקרובים ביותר לה' ומגלים את רצונו (ספרי

עקב מט). "לא משרה וכבוד, אלא ידיעת התורה מעניקה סמכות בעם ישראל" (רש"י הירש ויקרא ד, ג).

כד. עבודת ה' במהותה היא הרצון להיות קשור לה' (מלאכי ג, יז), להיות בשיח מתמיד עם ה' (בראשית כד, סג; תהילים קב, א; קט, ד' ורד"ק שם), לחשוב עליו (רמב"ם הלכות תשובה י, ג) ולהיות תמיד במחשבה "מה ה' היה רוצה?" (ראה דברים י, יב; מיכה ו, ח), וממילא להיות בשמחה תמידית (תהילים ק, ב).

כה. תפילה היא הרבה יותר מאשר בקשת בקשות, היא סידור האמיתויות האלוהיות בתודעה של האדם (רש"י הירש בראשית כ, ז), בשלושת הרבדים של: שבת, בקשה והודאה (רמב"ם הלכות תפילה א, ב). שבח הינו ההתפעלות מעוצמת הפעולות שה' עושה למענו של האדם (תהילים ה, ד-י; קד, כד-ל); בקשה היא ההכרה מהן חסרונות האדם ושהם יוכלו להתמלא רק על ידי ה' (שם כז; קמה, טו); והודאה היא ההכרה שהכל בא מכוחו של ה' (דברים ח, יח; דברי הימים א' כט, יד) בחסדו (בראשית כד, כז; תהילים לא, כב; ק, ד-ה).

כו. "ידע אמונה אומן כי המברך... גורם שפע בעליונים" (הקדמת סידור סולם בית אל ליעב"ץ). "אם האדם מברך את ה' – הרי ה' הוא ברוך... בה בשעה שהקדוש ברוך הוא תלה את קיום רצונו עלי אדמות בהחלטתו החופשית של האדם, הרי הוא אמר לו: ברכני (השווה ברכות ז' ע"א). קדם את מטרתו, עשה את מצוותי, הגשם את רצוני, ברך את מלאכתי, שהשלמתה עלי אדמות תלויה היא בידך... ובשעה שהיהודי אומר: ברוך אתה ה' – הרי הוא נודר להקדיש את כל כוחותיו לקיום רצון ה'" (רש"י הירש בראשית ט, כז).

כז. "לשמה" זה לחבר את הלב והרצון למצוות שאנו מקיימים. מצוות בלי כוונה זה גוף בלי נשמה (חובות הלבבות ח, ג; דרשות ר"י אבן שועיב שמיני; פלא ועץ ערך טעם; וראה גם סנהדרין קו ע"ב), אך עדיין יש למעשה חשיבות עליונה כי האדם נפעל כפי פעולותיו (חינוך בא טז). אמנם כוונה בלי מצוות מעשיות, כמוה קרבת ה' בלי קיום רצונו, זה שום דבר – היות "והכל לפי רוב המעשה" (אבות ג, טו; וראה גם שם ט) – וגובל בזנות רוחנית היות והוא הגדיר שקרבתו תלויה במעשה המצוות.

כח. מבחינה לאומית עם ישראל הוא כגוף אחד, ועל כן יש לכל יהודי ערבות הדדית לכל יהודי אחר (סנהדרין כז ע"ב; שבועות לט ע"א; מכילתא דרבי ישמעאל בחודש ה). המשמעות היא, שחובו של היחיד כלפי ה' מוטל על הכלל (ויקרא כ, ב-ה; שבת נה ע"א), וחילול השם של הפרט פוגם בהופעת השכינה באומה כולה (יהושע פרק ז). זהו הבסיס לסמכות הכלל – דרך מוסדותיו המוסמכים של בית דין (ערכין ה, ו; יבמות צ' ע"ב; סנהדרין מו ע"א) ומלכות (סנהדרין צד ע"ב; רמב"ם הלכות מלכים יא, ד) – לכופף את הפרט על המצוות, שכן מעשיו הרעים אינם עניין פרטי אלא נזק לאומי ממשי.

כט. כלי השכל נועדו ללבן ולהבין את רצון ה' וכיצד הוא מתקיים בכל מקרה בחיים. ל. כלי הרגש נועדו להוות מנוע לפעולות שלנו, ואם נתרגש מקידוש השם אז "ניסחף" בקיום רצונו, ואם חלילה נתרגש מדברים אחרים אז "ניסחף" אחריהם ובכך יתחלל שם ה'.

לא. הגאולה איננה אלא כאשר העולם ישוב למקורו (ישעיהו סה, יז; ראה רש"י הירש בראשית ג, כד) ויחזור לציית לרצון ה' (ישעיהו ב, יא; יז), וגם האדם יעשה כן. ממילא, מי שאינו חפץ ביעוד כזה, אין לו עניין בגאולה, וכדכתיב: "הוי המתאווים את יום ה' למה זה לכם יום ה' הוא חושך ולא אור" (עמוס ה, יח), וכל תמיכה של מי שלא באה מתוך נאמנות לברית האלוהית אמורה לעורר חשד וסלידה, ולא שיתוף פעולה.

לב. הגלות – החל מגלות מצרים ועד הגלות האחרונה – הינה האות לכך שיהדות איננה אלא תלויה בקיום רצון ה' ולא בשום סממן לאומי או טבעי כזה או אחר, והיא מאפשרת את מלוא שטח הבחירה לעם ישראל לשוב אל ה' מרצונו. בזמן הגלות, "עד שתחפץ" (שיר השירים ב, ז; ג, ה; ח, ד), יש לעם ישראל להיאחז בארץ גלותם ולהנהיג שם חיים שלמים עד כמה שהם יכולים (ירמיהו כט, ד-ז), ושכל נסיון להדחיק את הקץ יביא לאסון (כתובות קיא ע"א; סנהדרין צב ע"ב), וזאת כי בדיוק לכך הגלות באה לחנך את העם היהודי – "על ידי קושי השעבוד ומצב הגלות המר" (אגרות צפון טז) – היהדות איננה מוגדרת על ידי סממנים לאומיים אלא על בסיס התורה בלבד, ובלשון הרש"ר הירש (שם): "לא היתה... עצם ותכלית ללאומיות ישראל, ורק בתור אמצעי להוציא לפועל את תעודתו הרוחנית. מעולם לא היו ארץ ואדמה קשר ואחדות לאומית, רק ההתאחדות הכללית של התורה, ומפני זה נשארה האחדות הזאת בתומה גם בהיות ישראל רחוק מארצו... ומפני כי לאומיות ישראל נוסדה על תקווה רוחנית בטהרה, לכן מוכשר הנהו להידבק בנקל בכל מקום בלב שלם אל ארץ מושבו, רק נבדלו אולי בזה, בעוד אם אחרים אולי יחשבו את הקניינים אשר תעודת המדינה היא להבטיחם ברשות בעליהם – את הקניין וההנאה, לרם ונעלה במאוד – הנה בני ישראל יחשבו אותם רק לאמצעים למלאות על ידם את תעודת האדם". ועם כל זאת, הגלות איננה מטשטשת את הקשר העצמותי של העם היהודי עם ארץ ישראל, וזה מתבטא בכך ש"אין שגשוג לישראל אלא על אדמת התורה" (רש"ר הירש בראשית יד, א).

לג. ימות המשיח זה עידן שבו המשיח ישלוט בכיפת העולם (במדבר כד, יז) וישליט את רצון ה' על העולם כולו (ישעיהו ב, ד; יא, ד; מיכה ד, ג; עבודה זרה כד ע"א).

לד. בדין של הרוג מלכות (על פי שיעורו של הרב מאיר אליהו משנת ה'תשפ"ד), ש"אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן" (בבא בתרא י" ע"ב), יש לחלק בין מדרגות שונות של מסירות נפש למען ה', ובהתאם לכך משתנה היחס להרוגי מלכות:

1. מי שמוסר את עצמו על קידוש השם במודע ומתוך רצון גמור, מול לפחות עשרה מישראל – נחשב הרוג מלכות מלא שעליהם דיברו חז"ל, וכמו הרוגי לוד (תענית יח ע"ב) וחנניה, מישאל ועזריה (פסחים נג ע"ב).
2. גם יהודי שנרדף בשל יהדותו, בלי אפשרות להמיר דתו, ואך קיבל על עצמו את הייסורים מאהבה ומת – הוא גם נחשב הרוג מלכות, אם כי פחות מהראשון כי פה היתה כפייה, וכגון בהרוגי השואה שרובם היו בכפייה.
3. מי שמקדש שם שמים בצנעא, זו מדרגה פחותה מהרוג מלכות מלא, אך עדיין נחשב הרוג מלכות.
4. עצם המיתה ביד גוי כשלעצמה אינה מקנה אוטומטית את המדרגה העליונה – שהרי אחאב מלך ישראל מת בקרב מול ארם (מלכים א' כב, לד; לז) ובכל זאת אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין י, ב), מחמת שהחטיא את הרבים ולא שב בתשובה לפני מותו.
5. מכאן, חייל שאינו שומר תורה ומצוות אך יוצא לקרב מתוך כוונה מודעת לקדש שם שמים, ובלבו עבר תהליך של תשובה אמיתית ושלמה קודם צאתו – דינו כהרוג מלכות גמור.
6. חייל שנפל במלחמה, אפילו בכוונה להציל את עם ישראל, ללא תנאים אלה – מיתתו היא כפרתו (סנהדרין מז ע"א), ודינו ככל ישראל כשר לעניין אבלות, אך

- אינו בכלל הרוגי מלכות המקורי (בשם הרב שמעון אגאסי מובא שאפשר לקרוא להם כך על דרך ההרחבה).
7. היות והרוג מלכות תלוי בכוונת הלב, ורק ה' רואה ללבב (שמואל א' טז, ז), אי אפשר לדעת אם מישהו באמת הרוג מלכות, ולכן בלי אינדיקציה ברורה – אין להגדיר כל חילוני שנפל בקרב כהרוג מלכות אלא רק שבכך קנה לעצמו חלק בעולם הבא.
8. אף במדרגה העליונה ביותר, מסירות הנפש שייכת אך ורק למישור שבין האדם לקונו, מצד מה יהיה משפטו בבית דין של מעלה, וכן למישור של זכירתו, דהיינו לכבד את זכרו ולהתאבל עליו, אך אין בה כדי להקנות לנופל – ובוודאי לא לציבור המזדהה עמו – מעמד של קביעה במהות הברית, בייעוד הלאומי, או בהגדרת עם ישראל.
9. מי שלא זכה למסור נפשו על קידוש השם, אך משקיע ומתאמץ לאורך ימי חייו לחיות על פי רצון ה' ולקדשו במעשיו – בפועל אינו נופל במדרגתו מהרוג מלכות, ואפשר שעולה עליו, שכן מימש את ייעודו בעולם הזה לאורך ימים רבים ולא ברגע אחד, וזה בבחינת "צדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד) שמהווה יסוד כל התורה כולה (מכות כד ע"א). ועל פי השקפת התורה, הגבורה של אדם שכובש את יצרו גדולה מזו של חייל בשדה הקרב (משלי טז, לב; אבות ד, א). עמל מתמיד בעבודת ה' אינו פחות מצער המיתה.
10. הנסיון להעמיד אחווה ציבורית על בסיס סיכון-נפש משותף בלבד, כתחליף לברית עצמה, אינו אלא גלגול נוסף של "ציונות הקיום" שאין לה מקום כשמדובר ב"ברית-עם" (ישעיהו מב, ו; מט, ח) ולא בלאומיות גרידא.

סיכום

- השכינה היא הופעת ה' בעולם בבחינת נוקבא.
- אמונה בה' היא לבטוח בו, ומיוסדת על נסיון היסטורי.
- יציאת מצרים מהווה היסוד לברית בין ה' לעם ישראל.
- הברית בין עם ישראל לה' נכרתה במעמד הר סיני.
- המסע במדבר שימש כסביבה חינוכית לעם ישראל לקראת הגשמת ייעודו.
- שבת היא עדות שבועית לכך שה' ברא את העולם ושעם ישראל הוא העם הנבחר.
- בחירת ישראל היא מהותית והופכת את עם ישראל לדרגה שונה משאר האומות.
- ההתמדה של קיום העם היהודי, שמירת התורה, אנטישמיות ושיממון הארץ בגלות הינן עדי הקיום של ברית סיני.
- נבואה היא הקשר בין היהודי לאלוהיו, ותפקיד של דובר ההשגחה העליונה.
- כח הבחירה מטיל על האדם אחריות לקידוש השם או חילולו.
- חירות איננה פריקת עול זר, אלא הזדהות וקבלה של מלכות ה' מרצון.
- תשובה היא היכולת לחזור ולפתח מחדש את הקשר עם ה' לאחר שנקרע.
- שכר ועונש מהווים השלכה לאחריות של האדם על מעשיו.
- השגחת ה' היא תגובותיו של ה' לבחירות של האדם.
- קדושה היא להיות ממוקד רק לקידוש שם שמים בעולם.

- טהרה היא להיות כלי המוכן לקבל גילוי של רצון ה'.
- אהבת ה' היא להתמסר אליו.
- יראת ה' היא להיות במודעות מתמדת לנוכחותו.
- ענווה היא ההכרה בגדלות ה' ובמקומו הקטן של האדם, שמאפשרת לו להיות שותף בברית מתוך מוכנות מלאה לקיים את רצונו, ובכך לזכות ברוב טובה למען ייעודו.
- ההליכה בדרכי ה' היא להגדיר הכל כרצונו.
- דבקות היא להתקרב לכל מה שקשור לה'.
- עבודת ה' היא שיח מתמיד עם ה' מתוך שמחה.
- תפילה היא ההכוונה של התודעה מול ה': הכרת גדולתו, הכרת חסרונותינו, והכרת חסדו.
- הברכה היא חשיפה והעצמה של הופעת ה' בעולם, ובו זמנית נדר של היהודי להקדיש את כל כוחותיו לקיום רצון ה'.
- עיקר עבודת ה' היא המצוות המעשיות, והלב שלהן היא הכוונה שמאחוריהן.
- ערבות יהודית מטילה אחריות על כל יהודי לטובתו של חברו, ומאפשרת כפיית המצוות.
- השכל נועד להבין את רצון ה' כדי ליישמו.
- הרגש נועד להוות מנוע לחיות את רצון ה' בטבעיות.
- הגאולה היא כשה' ימלוך לבדו על כל העולם.
- הגלות היא שלב הכרחי שמחנך את האדם לקראת הגאולה השלמה.
- המשיח תפקידו להשליט את רצון ה' על כל העולם.
- הרוג מלכות זו מהמדרגות הגבוהות ביותר שיהודי יכול להשיג, ומדובר במי שנהרג מחמת יהדותו תוך מסירות נפש מודעת ורצונית לקדש שם שמים וקיבל את הגזירה באהבה.

משל וענפיו

- א. המשל הכי מדויק לקשר בין עם ישראל לה', אף שיש המון משלים שונים, זה המשל שיש עליו ספר שלם בתנ"ך ואותו קוראים – במקרה – דווקא ב"יום הולדת" של האומה, בפסח: שיר השירים. המשל הוא זוגיות בין האדם לבוראו, בין עם ישראל לריבונו של עולם (ראה גם יחזקאל טז, ד-ג).
- ב. הזהות שלנו זה זהות של רעייה לאלוהים (ישעיהו נד, ה; ירמיהו ב, ב; הושע ב, יז-כא). אם רעייה מסרחת – מגרשים אותה והיא כבר לא משמשת כרעייה (ירמיהו ג, ח; ז, טו; הושע א, ט). נקודה. משל הבנים (שמות ד, כב; דברים יד, א; ישעיהו ל, א; הושע ב, א) זה רק כדי להגיד שגם אם עם ישראל מסריח – המקום לא מתפנה בשביל אף אחד אחר מאירופה או מחצי האי ערב. וזה גם החידוש שה' יכול להחזיר את גרושתו (ירמיהו ג, א).
- ג. עבודה זרה היא החמור שבאיסורים (פסחים כה ע"א; יומא פב ע"א; סנהדרין צ' ע"א) לא בגלל טעמים פילוסופיים על אחדות ה', אלא משום שהיא בגידה בברית. כשעם ישראל עובד עבודה זרה הוא נקרא "זונה" (יחזקאל טז, לה), והשורש זנ"ה משמש גם לתיאור עבודה זרה (שופטים ח, ג). לכן נאמר "זובח לאלוהים יחרם בלתי לה' לבדו" (שמות כב, יט) — זו איסור של נאמנות לברית, לא איסור תיאולוגי גרידא. רק על בסיס זה ניתן להבין מדוע גוי אינו נזהר על עבודה זרה בשיתוף (תוספות סנהדרין סג ע"ב; בכורות ב ע"ב) — כי הוא אינו בן ברית.
- ד. החומרה של עבודה זרה, כאיסור החמור ביותר בתורה (פסחים כה ע"א; יומא פב ע"א; סנהדרין צ' ע"א), נובעת מכך שזו בגידה בברית עם אלוהים, ולא מסיבות פילוסופיות הקשורות לאחדות ה'. לכן כשעם ישראל עובד עבודה זרה הוא נקרא "זונה" (יחזקאל טז, לה), ושורש זנ"ה גם משמש כפעולה של עבודה זרה: "ויזנו אחרי הבעלים" (שופטים ח, ג). ועל כן "זובח לאלוהים יחרם בלתי לה' לבדו" (שמות כב, יט), הוא איסור של נאמנות לברית ולא איסור שקשור לתיאולוגיה. ורק על בסיס זה אפשר להבין את הסברא שאומרת שגוי לא נזהר על עבודה זרה בשיתוף (תוספות סנהדרין סג ע"ב; בכורות ב ע"ב), כי הם אינם בני ברית (למרות שהם לא אמורים לעשות כן).
- ה. הייעוד של רעייה היא ברובד הכי בסיסי לדאוג לטובתו של בעלה ולמלא את רצונו. זה לא תפקיד של שפחה, זה תפקיד של רעייה, "אין אשה כשירה אלא העושה רצון בעלה" (תנא דבי אליהו רבה י). קיום מצוות זה הבסיס לכל הבית (כמשל וכפשוטו למקדש).
- ו. הייעוד הגבוה יותר של רעייה זה להוליד ילדים ולהוות ולבנות את המשפחה של בעלה, את ההמשך שלו, כלומר לדאוג שבניה ילכו בדרכו של אביהם. אם לא הולכים בדרכו והיא מסיתה אותם נגדו – או אפילו רק מחנכת אותם לשים עליו פס ולתת לעצמם מקום בנפרד ממנו – זה לא מימוש הייעוד שלה. זה בבחינת "אין אשה אלא לבנים" (תענית לא ע"א).
- ז. הייעוד הכי גבוה של רעייה, בבחינת "אין אשה אלא ליופי" (תענית לא ע"א), זה לתקשורת ולחיבור הזוגי בין איש לאשתו. השיח הזה איננו שיח של חברים, איננו שיח של מתחרים, איננו שיח של שכנים שכל אחד יכבד את הדשא של חברו. זה שיח שבנוי על כבוד, אמון והתמסרות של הרעייה לבעלה. אם איננו מתמסרים לרצון שלו כפי שהוא רוצה אלא הזזים הזיות אישיות וממציאים שטויות – זה לא רעייה ולא תקשורת עם ה'. הנבואה באה על גבי זה שהיהודי הוא הולך בדרך ה', לא הפוך. התקשורת האישית הזאת מותנית בנאמנות לרצון ה'. וזה לא רק תקשורת אלא כמו מעשה הביאה עצמו, שכן נבואה זה משורש י"נ-

בא(ה)”, כלומר מי שה’ בועל אותו (וכך המשל בישיעו סב, ה; והשווה צפניה ג, יז), וזה המשמעות של נביעה שזה מים ש”נולדים” מתוך האדמה ובכך קדם לזה “בעילה” מהגשם שחדרו לקרקע.

ח. והיעוד הנוסף, “אקסטררה”, ה”בונוס”, זה “ויהללוה בשערים מעשיה” (משלי לא, לא), שכל העמים יראו את הקשר המיוחד בין עם ישראל לה’ יתברך ויבינו ממנה כמה ה’ גדול ונפלא וטוב וירצו להידבק בו. אשה רעה מזלזלת בבעלה וגורמת לאנשים להתרחק ממנו. אשה טובה גורמת לאחרים לרצות להכיר את בעלה ולהתחבר אליו ולעשות כמוהו. היא מהללת את מעשיו ואת רצונו (בשיר השירים ב, ט; ו, יא).

ט. כשם שאדם מחויב לשמור אמונים לאשתו לא משנה מה היא תעשה ולא תעשה כל עוד הם נשואים, כך ה’ שומר לנו אמונים גם כשאנו לא מקיימים את רצונו, אף על פי שיעניש אותנו על כך (ויקרא כו, מד; איכה ה, כא; העמק דבר דברים כט, יג).

י. כשם שאין הבדל מהותי מצד הנשים בין אשתו של אדם לכל אשה אחרת, אך הסגולה של הבחירה שלו לכרות דווקא איתה ברית שם אותה עליון מעל כל שאר הנשים באופן מהותי, כך כשה’ יתברך כרת עם ישראל ברית – הוא הפך את עם ישראל להיות עליון על כל גויי הארץ באופן מהותי, מעצם זה שכרת עמנו ברית (ראה כוזרי א, כז).

יא. גם אם אשה השניאה את עצמה על בעלה, אם מישהו פוגע באשתו – הוא ינקום את כבודה, וכך גם כאשר עם ישראל רחוק מתורה ומצוות, כל מי שיגע בהם כנוגע בבת עינו של ה’ וייענש על כך בחומרה (בראשית טו, יד; ישעיהו מט, כה-כו; ירמיהו נא, לו; עובדיה א, טו; זכריה ב, יב).

יב. גם אם אשה אחרת תעשה את כל התפקידים של רעייה באופן הכי מושלם, יותר מאשתו החוקית של אותו אדם, אין בכך להעניק לה מעלה מהותית ביחס לאותו אדם וגם לא פוגם כיהו זה במעלה המהותית של אשתו החוקית איתה כרת ברית. אותה אשה יכולה לקבל שכר על מעשיה הטובים, אבל זה לא יכול להשפיע על המעלות המהותיות של הנשים וקרבנתן הפנימית לאדם.

יג. משל האב והבן (דברים א, לא; ח, ה; יד, א; ישעיהו א, ד; ל, א) ממחיש ביתר שאת נקודה אחרונה זו, כי הבן אינו “טוב יותר” מכל ילד אחר מצד טבעו, אבל הוא הבן של אביו – וזה יוצר מציאות קיומית שאי אפשר להעביר. אם הבן מתנהג רע – האב מייסר אותו. אם אויב פוגע בו – האב נוקם. ואם הבן מת – האב אבל. כל זה לא נובע מתפקיד אלא ממה שהוא. ואף ילד אחר לא יכול “למלא את התפקיד” – כי התפקיד איננו אלא שלב שני, המבוסס על הבסיס שהוא עצם הקשר המבוסס על דם (או ברית בזוגיות). אפילו גר שמתגייר, בעומק, מתברר שהיה “בן אבוד” (ראה שבת קמו ע”א), סוג של “תינוק שנשבה תינוק שנשבה בין הנכרים” (שם סח ע”ב), ואיננו רק “בן מאומץ”, ולכן “גר שנתגייר – כקטן שנולד דמיי” (יבמות כב ע”א).

יד. השילוב הזה של משל הדוד והרעייה, שהוא העיקר במקרא, עם משל משני של אב ובן, גורם למבוכה רבה בדיון על “מיהו יהודי”. אך אין צורך במבוכה זו. בעיקרון, מי שאיננו חי חיי תורה ומצוות – איננו חי כמו יהודי. הוא מחק את הזהות המהותית שלו כיהודי, למרות שהוא עדיין נשאר בן ישראל. וזה משל הדוד והרעייה: רעייה שבוגדת בבעלה מאבדת את מעמדה כרעייה. אמנם, ה’ קשר את עצמו בגורלנו, וגם בחר בנו בבחירה עצמית בלי קשר לבחירות שלנו, כמו בן שהוא מיוחס לאביו באופן כזה שלא ניתן לביטול. ולכן מבחינה הלכתית כל מי שנולד לאם יהודייה או התגייר כדין – הרף מעשיו, נחשב בן ישראל עם כל

ההשלכות ההלכתיות. הזהות היהודית כברית זוגית עם אלוהים נקשרה לייחוס הגזעי-
אתני של היהודי, כמו אב ובן.

סיכום

- עם ישראל וה' משולים לדוד ורעייה, יש ביניהם זוגיות וייחודיות.
- משל משני הוא כקשר של אב ובן, ללמד שה' לא ייטוש את עם ישראל.
- עבודה זרה היא זנות כלפי שמיא, ועל כן היא אסורה מחמת חובת הנאמנות המוחלטת לברית עם ה'.
- קיום מצוות זה תחזוקת הבית של היהודי עם ה' יתברך.
- יצירת אומה שתעבוד את ה' היא להוליד בנים לבורא עולם.
- הנבואה היא פעולת הזיווג בין עם ישראל לה'.
- פרי הזוגיות בין עם ישראל לה' הוא שהגויים ילמדו מישראל להתקרב לה'.
- ה' מעניש אותנו כבנים אך שומר אמונים כי כרת עמנו ברית נישואין.
- ה' נוקם את עלבונם של ישראל כבעל שנוקם את עלבון אשתו אף אם השניאה עצמה עליו.
- גוי לעולם לא יוכל להיות בדרגת ישראל כי הוא אינו בן ברית.
- עם ישראל הוא בנו יחידו של ה', ואין לגוי אפשרות להפוך ל"בן מאומץ".
- משל האב והבן הוא הרובד ההלכתי של הגדרת בן ישראל, ומשל הדוד והרעייה הוא הרובד הזהותי של יהודי.

אישים וזהויות

א. כל המציאות כולה בנויה על דואליות יסודית: בורא ונברא. על פי משל הדוד והרעייה, דואליות זו מתבטאת בכל שכבות הבריאה בשני המינים – זכר ונקבה, כאשר כל מציאות גבוהה יותר פועלת כזכר כלפי המציאות הנמוכה ממנה, וכל מציאות נמוכה יותר פועלת כנקבה כלפי הגבוהה ממנה. בשפה יותר קבלית או פילוסופית מציאויות אלה ייקראו אור וכלי, צורה וחומר, סיבה ומסובב, ועוד.

1. זכר הוא הכח המשפיע, המוביל, שמתחיל את התהליך אך לא מסיים אותו אלא מעביר אותו הלאה להמשך שכלול (יבמות סג ע"א), כמו זרע שנטמן באדמה ובו כבר כלול כל מה שיוכל לצמוח ממנו. הזכר גם מתייחד ביכולת כיבוש (שם סה ע"ב), שהוא יוזם ומסדר. אצל הזכר יש אמון בנקבה, "מאמין בחיי העולם וזורע" (מדרש תהילים יט, יד), הוא סומך על הנקבה שתוכל לממש את הפוטנציאל שהוא מביא לה.

2. נקבה היא הכח המושפעת, שמובלת, ואת מה שהיא מקבלת היא ממשיכה ומפתחת עוד יותר עד לגמירתו. הנקבה נכבשת, במובן החיובי של התמסרות וקבלת עול, מתוך אהבה וחיבור אמיתי: "אשה גולם היא, ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי" (סנהדרין כב ע"ב), ולכך חשיבותו של הפיוס. ורק כשהיא חשה שהכיבוש הוא אכן לשם בניין ושלמות – היא פורחת ומביאה את הפרי השלם.

ב. שלבי חיים:

1. עובר – הוא פוטנציאל החיים הטהור. הוא נמצא ברחם, "משכן ההתמסרות העמוקה ביותר" (רש"י הירש בראשית מג, יד). כל ההתמסרות אינה בשל מציאות העובר בהתחלה, שאין בו כלום מצד עצמו, אלא מצד התקווה בכח הגלום בו. הפלות, חס ושלום, הן רצח עוברים – השחתה חמורה של פוטנציאל כח החיים שנתן ה'.

2. תינוק – נקרא "יונק" (דברים לב, כה), על שם שהוא מקבל. אין כאן רק פוטנציאל, אלא כבר מציאות שמתחילה לקנות עצמאות ולהופיע את הגלום בו. אך זהו עדיין שלב של קבלה גמורה ושל תלות מוחלטת בהורים, עד שהיציאה משלב זה נקראת גמילה (בראשית כא, ח).

3. ילד – נקרא "עולל" (איכה ב, יא), שהוא "הילד המתפתח" (רש"י הירש שמות י, ב). בשלב זה הילד כבר ספג ממה שקיבל מהוריו, ומתחיל תהליך של הבשלה והבנה בסיסית של העולם. הוא כבר אינו תלוי לגמרי בהורים, אך טרם זכה לעצמאות מלאה.

4. מתבגר (עד גיל עשרים) – נקרא "נער" (בראשית מא, יב). זהו שלב של "לנענע ולהשליך מעליו" – הצעיר רוצה להתפתח מתוך עצמו. רשמים טובים או רעים אינם נקלטים בו דרך קבע. "טבע הנער עודנו בתכונתו המקורית, טרם התעטף בטלית של חנופה, עודנו מנער מעליו רשמים טובים ורעים. צעירים אינם לא צדיקים ולא רשעים" (רש"י הירש שמות ח, כא). לכן אף על פי שהוא בר דעת, הוא אינו נידון בבית דין של מעלה (ירושלמי ביכורים ב, א) – הוא עדיין בהתנסות ומחפש את עצמו, קונה עצמאות.

5. נערה נקראת גם "בתולה" (בראשית כד, טז), לשון קשירות, "אשה שטרם נתחברה לאיש" (רש"י הירש שם י, ה). בעוד הזכר אמור לפתח את עצמו ולגלות את ייעודו ואז

להשפיע, חלק ממציא אתה העצמית של הנקבה הוא כשהיא מקבלת על עצמה להיות שותפה בבניין ביתו של בעלה. עד אז היא עדיין בבחינת "נערה" שמחפשת את עצמה.

6. בעל – לאחר ההתבגרות, כשהאדם נעשה עצמאי והופך ל"זכר" במובן המלא, הוא הופך ל"בעל" (רש"י הירש בראשית יד, יג). הוא נהיה משפיע, ועושה לעצמו קניין חיצוני (בית, משפחה) שמזדהה עמו.

7. אבא – מלשון רצון, כמו "איבי הנחל" (שיר השירים ו, יא). האב אינו רק משפיע כמו הבעל. כמו רב (ראה רש"י הירש בראשית א, כח), הוא אמור לאפשר לילד שלו – לפרי של ההשפעה שלו – לגדול ולצמוח ולהגיע לעצמאות אישית. הוא מנסה לעורר בו רצון עצמי וחירות.

8. אמא – מלשון תנאי, "האם נושאת בחובה את תנאי הקיום של הוולד" (רש"י הירש בראשית ו, י). בעוד האבא מבקש להטמיע רצון עצמי, האמא מספקת את המעטפת שמאפשרת לו לחשוף את הרצון הזה – כמו הרחם שמקיף את העובר ומאפשר לו להתפתח.

9. סבא – מלשון שביעה (רש"י הירש בראשית ח, יט-כ). זהו שלב שבו ההשפעות והפירות שהאדם יצר הופכים לכלים מחזיקי ברכה. הסבא זוכה לראות את פירותיו ממשיכים להפרות הלאה, והדורות הבאים הופכים למושא חייו – המשך קיום האומה.

10. זקן – "זה שקנה חכמה מתוך נסיונו הרב" (רש"י הירש בראשית יט, ד). הזקן עומד בראש ההיררכיה היהודית. הוא אינו מאובן, אלא גשר בין-דורי חי – חכם שמקשר בין ניסיון חי של העבר – "כמה הרפתקי עדו עליהו דהני" (קידושין לג ע"א) – להדרכה לעתיד. ולכן דמות טיפוסית של החכם נקראת במקרא "זקן".

ג. עולם הדומם הוא עולם של כלים – חפצים שנדמים כפסיביים לגמרי ועומדים לרשות כל יצור תבוני שישתמש בהם. זוהי הדרגה הנמוכה ביותר בבריאה – "נקבה דנקבה" – פסיביות גמורה. למרות שיש יסודות רבים בחומר הדומם, אך אין הבדלה בין מיני החומרים אלא הכל נתפס פשוט כ"חומר" שמתחלף זה בזה. וזאת כי הדומם מקבל לחלוטין את הצורה שמטביעים בו, מבלי לשכלל אותה מעבר לכך, מבלי טביעת אצבע אישית. אף על פי כן, גם בו יש תנועה פנימית עמוקה, שהיא בגדר "אצבע אלוהים", והיא סיבוב האלקטרונים סביב גרעיני האטומים. הדומם מורכב מארבעה מצבי צבירה, שמסומלים בארבעה יסודות ייצוגיים, ועולים בהדרגה מדרגת קבלה טהורה להשפעה מתוך קבלה:

1. עפר / מוצק – מסמל יציבות, צמצום והתמסרות מוחלטת. הוא מקבל את הכל, נדחס, נשאר במקומו ומשמש כבסיס ויסוד לכל בניין. הוא מסמל את הקרקע, את הגוף ואת הגבולות – את מה שנכבש ומקבל צורה. בלעדיו אין יציבות, אך לבדו הוא שומם וקפוא, ללא התפתחות.

2. מים / נוזל – מסמל זרימה, התאמה ופוריות. המים מקבלים את צורת הכלי שמכיל אותם, יורדים למטה, מפרים ומצמיחים. הם כח שופע שמעביר חיים והזנה, ומתמסר ללא גבולות. זוהי קבלה נקבית פעילה – כח שמקבל ומעביר הלאה, אך עדיין אינו יוצר, אלא רק משמש כבסיס ליצירה.

3. רוח / גז — מסמל תנועה, התפשטות והנעה. הרוח אינה נראית, אך היא מניעה דברים, מרחיבה ומעבירה. היא מביאה בחינה זכרית יותר בתוך הדומם — כח שמניע תהליכים בחופשיות, ולא רק יורד למטה כמו המים. הרוח היא הבסיס לתנועת האש ולחיים.
4. אש / פלסמה — מסמל כיבוש, התמרה והשפעה ישירה. כאשר התנועה הפנימית שבדומם מתגלה החוצה, היא הופכת לאש – כח אנרגטי שמשנה, מבשל, מאיר ומעלה. האש היא "הכוח הזכרי שבנקבה" — היא כובשת ומשתמשת במה שהיא מקבלת כדי להעצים ולהתגדל. היא מסמלת רצון, תשוקה והתקדמות. זוהי כבר הכח היוצר שבקבלה הנקבית.
- ד. עולם הצומח הוא השלב הראשון בבריאה שבו מופיעה חיים אמיתית, אך הוא עדיין נפעל הרבה יותר ממה שהוא פועל. אין בו תנועה חופשית כמו בחי, אך לאורך זמן רואים תהליך של צמיחה ושינוי. כאן נכנס לעולם לראשונה מושג המינים — כל צמח יש לו תפקיד וייחודיות משלו, ולא רק חומר פסיבי שמקבל כל צורה (רש"ר הירש בראשית א, יא-ג).
1. דשא / עשב — מסמל זהות בלבד. זהו השלב הבסיסי ביותר של חיים, שבו כבר יש ייחודיות, אך אין בו תכלית גבוהה או ייעוד. הדשאים שהם משוללי זרעים, כמו כמהין ופטרתיות (ראה ישעיהו סו, יד; איוב לח, כז), ואף העשבים שהם בעלי העלים הירוקים שהם בעלי זרעים (בראשית א, יא; ל) – הם פשוט קיום וזהו (ראה רש"ר הירש בראשית א, יא-ג). אם האדמה היא "תהו ובהו" (בראשית א, ב), הרי שהדשא והעשב מסמלים את עצם המציאות של זהות בסיסית: יש כאן מהות, יש כאן "מי אני", גם אם זה עדיין ללא תכלית מוגדרת מעבר לקיום עצמו.
 2. שיח — מסמל ייעוד מצומצם. השיח כבר מניב פירות (איוב ל, ד), אך הוא חד-שנתי וכלה. הוא מייצג צמיחה בעלת תכלית, אך תכלית זו עדיין מצומצמת לקיום בלבד, זה לא תכלית של הצמח עצמו אלא הצמח הוא תכלית של האדמה, ולכן פירותיו נקראים "פרי האדמה" (בראשית ד, ג; תנחומא (ורשא) בראשית ט). זהו שלב שבו הייחודיות כבר מתחילה להתפתח לכיוון של ייעוד, אך עדיין ללא עצמאות אמיתית וללא מסר גדול יותר.
 3. עץ — מסמל בשורה. העץ הוא רב-שנתי, בר-קיימא, ומצמיח פירות משלו שנה אחר שנה. הוא אינו רק מקבל מהאדמה, אלא עומד בעצמאות יתרה וממשיך להתקיים לאורך שנים (רש"ר הירש בראשית א, יא-ג). העץ אינו רק בעל זהות וייעוד – הוא חושף ומעביר מסר הלאה. בעוד הדשא והשיח קמלים וחוזרים דרך הזרעים (קיום גרידא), העץ חי וקיים ומביא פרי מתמשך. לכן הוא מבשר בשורה – חשיפה של משהו גדול ורחב יותר לעולם.
 4. לשם חיבתה של ארץ ישראל (דברים ח, ח) נביא כמה בשורות. ארץ ישראל מבשרת לעולם שש בשורות דרך חמשת המינים המרכזיים של פירות האילן שבה, וגם החיטה (ונספח לה גם השעורה) שאיננה עץ. כל אחד מהם חושף פן אחר של החיים השלמים על פי התורה:
- זית – בשורת החכמה. תחילתה מרה (עירובין יח ע"ב), כלומר נדרשות חזרות רבות כי היא נשכחת. אך כאשר יוצא ממנה "שמן" היא הופכת זכה, ברורה ונטמעת (וראה הוריות יג ע"ב). החכמה מעניקה לאדם את

עיקר שמו הטוב (ברכות נו ע"א) והופכת אותו ל"דשן" (שפטים ט, ט) שמצמיח עוד ובאיכות יתרה.

- תמר – בשורת העונג. מצד דבש שבו (ראה ספרי כי תבוא רצז), שכאשר יש שאיפה מתמדת וממוקדת לכיוון אחד (ראה סוכה מה ע"ב) – נוצר עונג אמיתי, לא לעונג של תפנוקים, אלא עונג של השגת קנייני אמת והצלחה נצחית.

- גפן – בשורת השמחה. "ויין ישמח לבב אנוש" (תהילים קד, טו; וראה שופטים ט, ג). התסיסה הפנימית בין מסמלת תנועה מתמדת של הרוח, שמתוך עשייה וצמיחה פנימית נולדת שמחה (ראה רש"י הירש בראשית יא, ל).

- תאנה – בשורת האיכות (ראה שופטים ט, יא). שפע איכותי מרחיב דעתו של אדם (ראה ברכות נו ע"א), וגורם ליישוב הדעת ולשלווה. אולם השפע טומן בחובו את סכנת נסיון העושר (אלשיך ויקרא כה, לו; וראה גם אגרות צפון טז בסופו), ולכן נדרשת שמירה מוקפדת (ברכות נו ע"א). רק כך העושר נשמר לאדם לטובתו (משלי כז, יח; והשווה קהלת ה, יב).

- רימון – בשורת הריבוי (ברכות נו ע"א). הרימון מאופיין בריבוי העצום של זרעים שבו, וכך הוא מסמל בשורה של ריבוי. הריבוי הזה מבטא אופטימיות ותקווה עמוקה, שכן אדם פסימי ומיואש אינו מתרבה. אך ריבוי כשלעצמו עלול לגרום לפיזור ולהחלשה. סוד הרימון הוא שכל הגרעינים שווים בצבעם, כעין גרעין ענק אחד, והם ארוזים יחד בקליפה אחת. כך הריבוי הרב ביותר אינו מחליש, אלא מהווה ביטויים מגוונים של אותה אחדות כוללת.

- חיטה – בשורת הדעת (ברכות מ" ע"א). בראשית הבריאה, ולעתיד לבוא, החיטה היתה ותהיה מין אילן (שם; שבת ל" ע"ב). דעת אינה חכמה בלבד, אלא חיבור וזהות עמוקה — ועל כן תשמיש נקרא "דעת" (בראשית ד, א). כיום החיטה מייצגת את לחם הקיום — את מלחמת הפרנסה והיגיעה היומיומית (בראשית ג, יט). אך באופן השלם, היגיעה אינה סיוזיפית ומתישה, אלא יגיעה של חיבור והזדהות: האדם עובד את האדמה עבור ה', וה' מצמיח לו לחמו — והכל הופך לחלק מהברית בין האדם לאלוהיו.

ה. בעולם החי כבר יש תנועת חיים של ממש. מדובר ביצורים בעלי תנועה עצמית גלויה, שאינם נטועים במקום קבוע. ליצורים אלה יש כבר מח, כלומר יכולת של אינטליגנציה, מחשבה ופעולה דמוית בחירה. כאן כבר חושף עצמו הרצון בצורה ברורה – לא רק חיים עצמיים וזהות כמו בצמחים, אלא רצון פעיל, בחירה והתנהגות. בעולם החי יש חלוקה לחמישה רבדים, העולים בהדרגה מרצון בסיסי לרצון מורכב ומזוקק:

1. שרץ־רמש – חרקים וזוחלים, יצורים בעלי רגליים קצרות מאוד, צמודות לאדמה. כמעט אפשר לומר שזה "צמח בעל תנועה". הרמשים מבטאים את כח הנפש – "הסיבה הפנימית של התנועה" (רש"י הירש בראשית א, כ). עצם התנועה החופשית

היא ביטוי הראשוני והבסיסי ביותר של הרצון. מבין הרמשים, רק "אשר לו כרעיים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ" (ויקרא יא, כא) טהור – רק כאשר התנועה מתרוממת מעט מעל הגופניות, שיש משהו מעבר למבט המטריאליסטי.

2. דגים – חיות המים (כולל דו חיים). במובן מסוים, יצורי הים דומים לשרצים בכך שהם "נטועים" במים (ירושלמי שבת ז, ב). דג זה לשון ריבוי (בראשית מח, טז), וגם התרגום הארמי "נון" מבטא צאצאים, שכן "נין" זה בן (שם כא, כג). הדג נע במים לכל כיוון, בתלת ממדיות, לעומת תנועת הזוחלים שיא דו מימדית. תנעה זו מבטאת רצון מורכב, שאינו ליניארי ורוצה ריבוי. סימן הטהרה: "כל אשר לו סנפיר וקשקשת" (ויקרא יא, ט). הסנפיר "מסונף" לגוף הדג (רש"י הירש שם) ובכך מסייע לנוע קדימה, כלומר מסמל את היצרים החיצוניים שמניעים קדימה את הרצון. הקשקשת היא לבוש חיצוני (חולין סו ע"ב) – כלומר היצרים אינם מזוהים לחלוטין עם היצור. זה ההבדל בין "לשמה" ראוי (פסחים נ" ע"ב), לבין "לשמה" שבגיננו ראוי לאדם שלא בא לעולם (ברכות יז ע"א).

3. עוף – כל בעל כנף. הוא "דג של האוויר". כאן הרצון כבר אינו רק קיים ובעל גוונים רבים, אלא יש לו מעוף וגובה – רצון לדברים גבוהים יותר מקיום בסיסי. בעופות אין סימני טהרה כלליים, אלא רק רשימה של עשרים עופות טמאים (ויקרא יא, יג-יט). כשיש לרצון מעוף, ההנחה היא שהוא חיובי ורק זקוק להכוונה – אלא אם כן הוא מתגלה כ"דורסני" וטמא. זה כנגד הנשמה, שהיא בעיקרה טובה, כי הנשמה באה מה' עצמו (בראשית רבתי; רמב"ן בראשית ב, ז).

4. הבהמה נקראת כך על שם היותה "במה" לאדם (רש"י הירש בראשית א, כד) – חיה מבויתת (שבת מה ע"ב) המשמשת את האדם למשא, רכיבה ועבודה. היא מסמלת את הרצון הממוסד, את השותפות, את החיבור לפעולה קבוצתית ואת החיים הלאומיים. סימני הטהרה: "מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה" (דברים יד, ו). הפרסה הסדוקה מבטאת את המתח בין טוב לרע, והגרה מסמלת עיכול פנימי של הרצון – תודעה וזיכוכ. זהו רצון "רוצה" – לא רק נרצה, אלא פעיל ומשתף פעולה.

5. החיה היא הפראית, הבלתי מבויתת, שרוצה להסתובב חופשי בטבע לעצמה. היא כנגד "חיות הקודש" שמתחת לכסא הכבוד (חגיגה יג ע"א) – הרצון החופשי, העצמאי, ה"נקודה הסינגולרית" של "ונשגב ה' לבדו" (ישעיהו ב, יא). גם לחיה אותם סימני טהרה כמו לבהמה, אך כאן הרצון הוא פראי ועצמאי. בסופו של דבר, הרצון הכי מזוקק ועצמי אינו אלא גילוי של הרצון האלוהי, אך כאדם בעל רצון ותודעה אנו נדרשים ליישוב פנימי של הרצונות – אך לא על ידי לחץ חיצוני, אלא על ידי זיכוכ פנימי מרצון.

1. המלאך הוא כח רוחני נבדל מעולמנו הגשמי באופן מהותי. אף על פי כן, יש הקבלה מעניינת בינו לבין הבהמה. כשם שהבהמה משמשת כ"במה" לאדם לפעילותו בעולם, כך המלאך נקרא על שם היותו שליח של ה'. לכן גם הבהמה המשמשת את האדם נקראת "מלאכה" (בראשית לג, יד; שמואל א' טו, ט). "מלאכה איננה אלא לשון נקבה של מלאך. לאמיתו של דבר הרי הם כשמות נרדפים – אלא שמלאך הוא אישיות, ואילו מלאכה היא חפץ. מה מלאך הוא שליח המבצע את מחשבתו וכוונתו של אחר, כך מלאכה היא חפץ המבצע את מחשבתו

וכוונתו של בעל שכל" (רש"י הירש בראשית ב, ב). המלאך, כשליח ה', פועל מתוך דעת, אף שאין לו בחירה חופשית ואינו יכול להתקדם ולהתפתח (ראה זכריה ג, ז). לכן הוא לשון זכר – כי הוא משפיע באופן מכוון ומודע. לעומת זאת, הבהמה נעדרת דעת כזו; היא רק נפעלת בידי האדם, ללא כוונה עצמית למלאכה שהיא מבצעת. יש עשר דרגות של מלאכים, מקטן לגדול: אישים, כרובים, בני אלוהים, אלוהים, מלאכים, חשמלים, שרפים, אראלים, אופנים וחיות הקודש (תורת המנחה וישב טז). אולם "במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור, במה שהורשית – התבונן, אין לך עסק בנסתרות" (חגיגה יג ע"א).

ז. האדם נמצא במדרגה מעל הבהמה והחיה, וישנה חלוקה חריפה ביניהן (רש"י הירש שמות כא, כב; ויקרא כד, כא). מצד אחד, הבהמה והחיה קרובות ביותר לאדם – מצד הגוף (חגיגה טז ע"א) והיכולות הקוגניטיביות הן דומות לו באיכות, אף ששונות בכמות. אך הן לא נבראו בצלם אלוהים (רמב"ן וספורנו בראשית ב, ז). מה שמבדיל את האדם באופן מהותי הוא הכוח הרוחני שה' נתן בו – צלם אלוהים (בראשית א, כז; ט, ו). כח זה הוא כח הדיבור והמודעות העצמית, שניתן בנפיחה מפיו של ה'. כשם שה' ברא את העולם בעשרה מאמרות (אבות ה, א), כך ניתן לאדם כוח בפיו ליצור, להחיות ולהמית (משלי יח, כא). זה אינו רק יכולת להפיק קולות, אלא היכולת המודעת ליצור מושגים, לחשוב על דברים מופשטים, ולתת שמות. הפעולה הראשונה של אדם הראשון בעולם הייתה דיבור: "וכל אשר יקראו לו האדם נפש חיה הוא שמו" (בראשית ב, יט), ואף נתן שם לעצמו ולה' (בראשית רבה יז, ד). כח הדיבור והמודעות העצמית הוא בדיוק מה שהופך את האדם לשותף מודע עם ה' בברית. רק דרך הדיבור יכול האדם "לפעול עם אל" (ע"פ ירושלמי שבת ו, ט) – לשמוע את רצון ה', להבין אותו, לענות לו, ולשתף איתו פעולה. זהו הכוח שמאפשר את הברית הזוגית: האדם אינו רק יצור נברא, אלא שותף פעיל בשכלול העולם ובגילוי מלכות ה'. אחרי המבול יצאה כל האנושות החדשה משלושת בני נח, וכל אחד מהם הביא תכונות מיוחדות לעולם:

1. יפת – בנו בכורו של נח (בראשית י, כא), בכור האנושות. הוא מציג את ה"רוח" שבאדם – הכח שבונה ציוויליזציות, מקדם קדמה ושכלול טכנולוגי. צאצאיו התיישבו בארצות שיהפכו לאירופה וצפון אסיה.

• יוון נחשב "יפיותו של יפת" (מגילה ט' ע"ב), עולם התרבות והחברה. אך הערך של הרוח הזו מותנה בכך שהיא פועלת "באוהלי שם" (בראשית ט, כז) – כלומר תחת פיקוח הנשמה והתורה.

2. חם – הבן האמצעי, נחשב גס, חייתי ופראי. הוא מבטא את הכח החם של הרגש והעשייה הפיזית. מבניו יצאו עמי אפריקה וארצות ערב, ואימפריות כמו בבל ומצרים. חם עומד כנגד הנפש – הצד הבהמי יותר שבאדם. בשל כך נח קילל אותו: "עבד עבדים יהיה לאחיו" (בראשית ט, כה), עליו להיות מרוסן על ידי התורה וכנוע לפני.

• ישמעאל – צאצא של מצרים מצד אמו (בראשית כא, ט), מגלם את הכח החייתי והפראי הזה. דת בני ישמעאל היא דת הכניעה – דיכוי החייתיות המדברית. מצד שני, בשל גסותם הטבעית, הם גם מייצגים את המציאות הטבעית כמות שהיא. לא נאמר על ישמעאל "באוהלי שם", כי המציאות הטבעית קיימת בכל מקרה, אך היא צריכה להיות משועבדת ומכוונת על ידי "אוהלי שם".

3. שם – בנו הקטן של נח. הוא מסמל את דרגת הנשמה. על כן, גם ה' נקרא בשמו של שם – "אלוהי שם" (בראשית ט, כו). הוא ייצג את כח המוסר והתקשורת האלוהית. "אוהלי שם" היו בתי מדרש לרצון ה' (בראשית רבה סג, י), כלומר תורה. התורה היא ה"אוהלי" והתחום שבו האנושות מתפקדת ומפתחת תרבות, והיא ה"תבלין" (קידושין ל' ע"ב) שמכניעה את היצרים.

• עשיו – שלא כמו ישמעאל, היה מזרע שם בדיוק כמו יעקב. במשך הדורות, הסמל לתרבות של עשיו נהפך לנצרות. עשיו מסמל הגדרות, גבולות והשתלטות על המציאות. הנצרות מציגה את עצמה כדת האהבה והחמלה כדי לרכך את "לב האבן העשיווי", אך מצד טבעו של עשיו היא דת של דינים, הגבלות וכיבוש, וכמו שנאמר על עשיו, שהיה "צד נשי אנשים ומענה אותם" (בראשית רבה סה, א).

ח. היהודי לא רק נברא "בצלם אלוהים" (בראשית א, כז), אלא הוא ממשיך גם את ה"דמות" (שם א, כו), שמבין בניו של אדם עברה רק לשת (שם ה, ג). זוהי אותה "עניין האלוהי" שעליו מדבר רבי יהודה הלוי (כוזרי א, לא-מז), שמייחד את היהודים מעל שאר האנושות. זה אינו רק "צורה" אלוהית, אלא הידמות אליו – להתנהג כמותו, ללכת בדרכיו, מתוך תקשורת חיה עם ה'. בכך היהודים מהווים כעין "אנושות קטנה" – הם מכילים בתוכם את כל סוגי בני האדם, ובכך מהווים מיצוי האנושות. ולפיכך עם ישראל גם מתחלק לשנים עשר שבטים, כשלכל שבט אופי ייחודי. "כולם נצטוו להגשים את תורת היהדות; כולם נשלחו להגשים את התפקיד הכללי של השליחות המשותפת – איש איש באורח חייו המיוחד לו" (רש"ר הירש בראשית יז, ו).

1. ראובן – כח הפריצה קדימה והזריזות: "פחו כמים אל תותר" (בראשית מט, ד), הוא מסמל את היכולת להתחיל, לפרוץ, להיות ראשון – אך גם את הסכנה של חוסר יציבות.

2. שמעון – כח תשומת הלב הדקה למה שמעבר למציאות הגלויה: "כי שמע ה"י" (בראשית כט, לג), וכח הקנאות והגאווה הלאומית הטבעית: "יאמרו הכזונה יעשה את אחותנו" (בראשית לד, לא). זהו סמל של קנאות על כבוד וטוהר עוד טרם עוברת בסינון הבקרה האלוהית.

3. לוי – כח הקנאות וההתמסרות מוחלטת לה': "עתה ילווה... אלי" (בראשית כט, לד), וכח הלימוד וההוראה לרבים: "איש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה... שמרו אמרתך ובריתך ינצורו, יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל" (דברים לג, ח-ו).

4. יהודה – כח העוצמה, השלטון וההנהגה: "ידך בעורף אויביך ישתחו לך בני אביך... לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מט, ח-ו), הוא מסמל את יכולת ההנהגה, את המלכות, ואת היכולת להילחם ולהוביל. הוא גם מסמל ישירות וסקיפות: "יודוך אחיך" (שם ח).

5. יששכר – כח ההשכלה החברתית והתורנית: "יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל" (דברי הימים א' יב, לג), וכח החכמה המעשית: "יששכר באוהליך" (דברים לג, יח), ואהבת מלאכת הכפיים: "יששכר חמור גרם... וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה" (בראשית מט, יד-טו).

6. זבולון – כח המסחר וההפלגה ביים: "זבולון לחוף ימים ישכון" (בראשית מט, יג), האינטראקציה עם גורמים חיצוניים מבלי לאבד את זהותו: "שמח זבולון בצאתך" (דברים לג, יח; פסחים ד' ע"א).
7. דן – כח ההיאבקות הערמומית בטכסיסים: "נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח" (בראשית מט, יז), ודרישת הצדק: "דן ידין עמו" (שם טז; פסחים ד' ע"א), "דנני אלוהים" (בראשית ל, ו). הוא מסמל את היכולת להילחם בחוכמה ובטקטיקה, לא רק בכח גס.
8. נפתלי – כח הרטוריקה: "הנותן אמרי שפר" (בראשית מט, כא), ויכולת עמידה באתגרי הזמן בחכמה: "נפתולי אלוהים נפתלתי" (שם ל, ח), וכח השמחה וההסתפקות: "שבע רצון" (דברים לג, כג; ראה ספרי וזאת הברכה שנג).
9. גד – כח המזל וההצלחה: "בא גד" (בראשית ל, יא), וכח הלחימה וההתארגנות הצבאית: "גד גדוד יגודנו" (שם מט, יט), והגאווה הלאומית: "וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון" (דברים לג, כא). הוא מסמל את הגאווה הלאומית ואת היכולת להילחם על חלקת הארץ.
10. אשר – כח התענוגות וההנאות: "שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך" (בראשית מט, ט), ומציאת החן החברתית: "ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו" (דברים לג, כד). הוא מסמל את היכולת ליהנות מהטוב בעולם בצורה מבורכת.
11. יוסף – כח ההנהגה המעשית ותפעול הכלכלה: "יוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ" (בראשית מב, ו), וכח העמידה בצדקות גם תחת סבל והתרחקות מכל דבר מגונה: "וימררוהו ורבו וישטמוהו בעלי חיצים, ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו... תהיין לראש יוסף ולקודקוד נזיר אחיו" (שם מט, כג-כו).
- אפרים – כח הפריון והשפע: "הפרני אלוהים בארץ עניי" (בראשית מא, נב), "מבורכת ה' ארצו" (דברים לג, יג). הוא מסמל את הברכה שפורצת גם מתוך מצוקה, ואת היכולת להרבות ולהצמיח.
 - מנשה – כח השכחה וההתקדמות בהתמדה: "נשני אלוהים את כל עמלי" (בראשית מא, נא), "וימאן" (שם לט, ח). הוא מסמל את היכולת לשכוח את העבר הכואב ולהתקדם, את הסירוב להתפשר על ערכים, ואת הכח להמשיך הלאה גם אחרי ניסיון קשה.
12. בנימין – כח ההתנגדות לרוע: "זאב יטרוף" (בראשית מט, כז; ראה רש"ר הירש שם), "וכח יישוב הדעת וההתחברות לאלוהי: "ידיד ה' ישכן לבטח עליו" (דברים לג, יב). הוא גם מסמל את המקום הטהור ללא רבב של חטא (שבת נה ע"ב) שמנכיח את עניין השראת השכינה והנבואה בעולם: "ובין כתפיו שכן" (דברים שם).

סיכום

- המציאות כולה בנויה על דואליות בסיסית: בורא ונברא, זכר ונקבה. הזכר הוא המשפיע, היוזם והכובש; הנקבה היא המקבלת, המפתחת והמשכללת.
- האדם עובר בימי חייו תהליך של התפתחות: מתחיל כמציאות נקבית סבילה (קבלה של הנשמה), מתבגר ומפתח את הנשמה שקיבל, מגלה את ייעודו, ואז הופך למשפיע — וזה שלב הבשורה – שהוא משתף פעולה עם ה' ומסייע לאחרים לפתח את נשמתם.

- דומם — עולם של כלים פסיביים, שמקבלים את הצורה שנותנים בהם. הוא מבטא את עצם המציאות הגשמית.
- צומח — כאן מופיעה זהות ראשונית. יש חיים שמגיבים ומסייעים, אך עדיין נפעלים יותר ממה שהם פועלים.
- חי — כאן מתגלה ייעוד ורצון פעיל. ישנה תנועה חופשית, בחירה והתנהגות — חשיפה של רצון פנימי החוצה.
- מלאך — אף הוא, כמו החי, מבטא רצון מזוקק, רוחני ועליון, שפועל ומבצע את רצון ה', אך ללא בחירה חופשית.
- אדם — מתייחד בכח הבחירה החופשית והמודעות העצמית. המתח שבין הנפש הנמוכה לנשמה הגבוהה, מאפשרת לרוח שלו – התודעה – חופש פעולה, ובכך להיות שותף מודע עם ה' בעולמו.
- היהודי – הוא האדם העליון. הוא כולל בתוכו את כל כוחות האנושות, מתחלק לשנים עשר שבטים עם אופי ייחודי, ומתפקד כרעייה נאמנה של ה', שלא רק ממלאת את רצונו אלא ממשיכה ומשכללת אותו בעולם.

מצוות וזהויות

ההבנה המדויקת של זהותו, ייעודו ובשורתו של עם ישראל מאפשרת לראות פנים נוספות במצוות השונות. בחקירת טעמי המצוות אין אנו מחפשים "סיבה" למצווה, שהרי תוקפה תלוי אך ורק ברצון ה' – "רחמנא אמר תקעו" (ראש השנה טז ע"א). בעומק, אין למצוות "טעם" במובן האנושי, שכן "לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות" (בראשית רבה מד, א). עיסוקנו בטעמי המצוות הוא אפוא בירור מה ה' רצה ללמד אותנו דרכן. אנו בוחנים את המסר העולה מפרטי המצווה, בדיוק כפי שהמדען חוקר חוקי טבע קיימים: הוא אינו שופט את החוק או משנה אותו, אלא רק מנסה להבין את תפקודו ומשמעותו. בחלק "תורות" נגענו כבר במושגי היסוד בסייעתא דשמיא. להלן בעזרת ה' ננתח בקצרה כמה דוגמאות של מצוות המשמשות כעדות, חוקים (קביעת המציאות הרוחנית), ומשפטים (סדר החברה בישראל).

א. עדות:

1. תפילין הן תכשיט (דברים ו, ח; יחזקאל כד, יז; רש"י הירש שמות לג, ד) שמנכיחה את הזהות היהודית כבעל בריתו של ה', כעין טבעת נישואין (הושע ב, כא-כב; ראה שבת מוסר לא). הן משמשות גם כדרגה צבאית שמרתיעה את מי שרואה אותה (ברכות ו' ע"א). תמצית הברית נמצאת בבתים של התפילין כייצוג תמידי של הברית (שמות יג, ט).
2. המזוזה היא חותמת הברית על דלת הבית. היא מכילה את תמצית הברית ומכריזה שהבית הזה הוא בית של ברית — מקום שמיועד להשרות בו את השכינה, ושהחיים בתוכו כפופים לרצון ה' בכל עת (ראה פסחים קיג ע"ב; מנחות מג ע"ב).
3. ציצית נועדה להזכיר ליהודי את תוכן הברית והמצוות (במדבר טו, לט), אך הן יוצאות מכנף הבגד (שם לח) להראות שהמצוות אמורות להשתלב באורח החיים הטבעי במלואו.
4. ברית המילה היא חותמת אישית באיבר הרבייה (ויקרא יב, ג; ראה ישעיהו מד, ה) שמסמלת את היות היהודי נועד לברית זוגית עם ה'. החותמת נלווית אליו בכל מקום (מנחות מג ע"ב), והמיקום שלה מזכיר דווקא את חובת שמירת האמונים של הרעייה לבעלה.
5. ספר התורה הוא הכתובה של הברית בין עם ישראל לה' — תמצית חובותיו של היהודי כרעייה לבעלה. לכן מצוות כתיבת ספר תורה (סנהדרין כא ע"ב) היא החובה על כל יהודי להפוך את הברית לתפקיד אישי שלו. במקור נצטווה העם לכתוב את שירת האזינו (דברים לא, יט) — תמצית התהליך ההיסטורי שה' מוביל בו את עם ישראל ואת העולם כולו.
6. קידוש החודש הוא ביטוי מובהק לשותפות בין הסנהדרין (כמייצגי האומה) לה' במעשה הבריאה, כבעל ואשה. בכך מודגשת הזהות היהודית כשותפה פעילה בברית, ובברכת החודש מודגשת שההתחדשות החודשית הופכת את התשובה והחידוש הרוחני לחלק מהותי מחיי היהודי.

7. תקיעת השופר בראש השנה היא המלכה חוזרת של ה' על כל העולם (תהילים מז, ו; צח, ו; ראש השנה טז ע"א). בכך מכריז היהודי על זהותו כמי שמקבל על עצמו את מלכות ה' וממליך אותו על כל מכמני חייו.
8. חמשת העינויים ביום כיפור הם כיבוי כל תענוגות הגוף (כעין כיבוי האור בתשמיש המיטה – נידה יז ע"א), כדי שהיהודי יוכל להתמסר בחיבור מלא ובלעדי עם ה' – כעין "זמן איכות" ייחודי של הברית בין הרעייה לבעלה.
9. נטילת ארבעת המינים היא החוויה הפשוטה שבה היהודי חש את זהותו כשותף בברית: הוא מחזיק את הלולב כשרביט הבעלות על העולם, מנענע אותו לכל עבר, ומכריז בלי מילים שה' מלך – והוא עצמו שותף פעיל בהמלכה הזאת.
10. איסור אכילת גיד הנשה מזכיר ליהודי את המאבק של יעקב בשרו של עשיו, מאבק שביטא את חוסר האונים של עם ישראל אם לא שה' עומד לצידו ושומר עליו (רש"ר הירש בראשית לב, לג).
11. שמיטת קרקעות מלמדת את היהודי את האמת הבסיסית: "כי לי הארץ" (ויקרא כה, כג). היא מזכירה לו שהארץ אינה שלו, אלא של ה', וכי כל החיים הארציים – הקרקע, הרכוש והזכויות – כפופים לריבונותו המוחלטת של בעל הברית (ראה רש"ר הירש שם כז, יז-יט).
12. איסור נטילת ריבית מזכיר את האמת "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות" (חגי ב, ח). וזה מהווה אות לכך שהכסף והזהב אינם רכושנו הפרטי לעשות בהם כרצוננו, אלא אמצעי שנתן לנו ה' כדי לפעול איתו בעולם – תחת ריבונותו המוחלטת (רש"ר הירש שמות כב, כד).

ב. חוקים:

1. איסור משכב בהמה מרומם את תשמיש המיטה מהנאה יצרית גרידא לקשר בריתי של ממש בין איש לאשתו, כביטוי לזהות היהודית כבעל בריתו של ה'.
2. איסור משכב זכור מבסס את הקשר הזוגי על יצירה משותפת ותוצאה (ראה בראשית רבה יז, ז), ולא רק על הנאה חולפת, ומדגיש שהברית בין איש לאשתו היא ברית של בניין ולא של תאוה בלבד.
3. איסור "לא ילבש גבר שמלת אשה" (דברים כב, ה) מלמד שה' ברא זכר ונקבה כשני יצורים נבדלים עם תפקידים שונים בברית. טשטוש הגבולות בין המינים פוגע בזהות היהודית, כי הוא שובר את הסדר האלוקי שבו האומה אמורה לשקף את הברית בין בעל לרעייה.
4. איסור אשת איש הופך את המשפחה בישראל לקשר מקודש, כשיקוף ישיר לברית המחייבת בין עם ישראל לה' כבעל ורעייה.
5. איסור קרובות מדגיש את כוח הבחירה באהבה הזוגית: האהבה חייבת לנבוע מרצון חופשי ולא מגורמים טבעיים שנכפים על האדם (רש"ר הירש ויקרא יח, ו).
6. איסור נידה מלמד שהאיחוד בין איש לאשתו הוא בחירה מחודשת בכל מחזור, ולא הרגל שמתיישן. בכך הוא שומר על חדות הקשר הזוגי – בדיוק כשם שה' מתגלה לעיתים ומסתתר לעיתים, כדי שקרבתו תישאר תמיד נכספת ולא מובנת מאליה.

7. איסורי כלאיים מזכירים שה' ברא את העולם באופן מכוון ומדויק, ואין לאדם לשבש את סדר הבריאה (רש"י הירש בראשית א, יא-יג; רמב"ן ויקרא יט, יט).
8. איסור בישול בשר בחלב מפריד בין החיים עצמם לבין תענוגות, ומזכיר שהחיים בעולם הזה הם חיים של חובה, בעוד ההנאות השלמות שמורות לעולם הבא (ראה בקונטרס "זאת תורת החלב").
9. איסור שעטנז מזכיר את ההיררכיה בבריאה (דומם-צומח-חי-מדבר) ואת הייעוד הגבוה של האדם: אל לו להתנהג כבהמה, אלא לקיים את ייעודו כשותף בברית עם ה' (רש"י הירש ויקרא יט, יט).
10. איסור השחתת רכוש ואיסור צער בעלי חיים מלמדים שכל הבריאה שייכת לה', וכדכתיב: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" (ישעיהו מג, ז). פגיעה בבריה ללא צורך היא זלזול בה' — כעין אשה שמזלזלת בחפצי בעלה.
11. איסור השחתת שיער הראש, הזקן וכתובת קעקע מלמד לכבד את הגוף שנתן ה' לאדם. ה' אוהב את האדם כפי שהוא, ואין צורך לשנות או "לשפר" את בריאתו.
- 12.

ג. משפטים:

1. איסור רצח נובע מהכבוד העמוק לצלם אלוהים שבאדם (רש"י הירש בראשית ט, ה-ו), בכך מודגשת הזהות היהודית כמי שרואה בכל אדם בן בריתו של ה' (אף שאין זה ברית הנישואין של עם ישראל), ואינו רשאי לפגוע בו ללא משפט צדק.
2. איסור גניבת נפשות נובע מההכרה שלכל אדם יש ייעוד ותפקיד ייחודי שנתן לו הקדוש ברוך הוא. חטיפתו פוגעת בגילוי מלכות ה' בעולם.
3. איסור גניבת רכוש נובע מההכרה שהרכוש ניתן לאדם כדי שיוכל לקיים את חובותיו וייעודו בעולם. פגיעה בו היא פגיעה בחירותו וביכולתו לשרת את ה'.
4. איסור לשון הרע שומר על כבוד האדם וצנעת הפרט, ומאפשר בניית אמון אמיתי בין בני אדם (רש"י הירש ויקרא יט, טז), שהוא הבסיס לאמון האמיתי בכוונותיו הטובות של ה' (השווה בראשית רבה יט, ד).
5. איסורי נקימה ונטירה מלמדים שהאדם אינו עומד בודד, אלא כל בני האומה פועלים יחד להופעת מלכות ה' בעולם. טינה אישית אינה לגיטימית, כי היא פוגעת במטרה המשותפת של האומה.
6. מצוות אהבת הריע (ויקרא יט, יח) מבוססת על כך שכל עם ישראל הם בעלי ברית משותפים של ה' (רש"י הירש שם). לכן העיקר הוא ששם ה' יתגלה בעולם, ולא חשוב באיזו דרך (סוטה מ' ע"א).
7. חובת הצלת נפשות נובעת מהברית והאחריות ההדדית: כל יהודי אחראי על חברו, כי כל אחד מהם נושא תפקיד בגילוי מלכות ה' בעולם.
8. חובת תוכחה נובעת מהערבות ההדדית בברית: כל יהודי אחראי על חברו. אין מעשה פרטי – כל חטא משפיע על האומה כולה, כפי שמלמד המשל: מי שקודח חור בספינה – כל הספינה טובעת.
9. חובת השבת אבידה נובעת מהדאגה לחבר שיוכל להמשיך למלא את תפקידו בגילוי מלכות ה' בעולם.

10. איסורי הונאה משמרים את האמון והכבוד בין בני אדם, ובכך משקפים את הכבוד והאמון שנתן ה' לאדם העובד אותו.
11. מצוות הצדקה והלוואה מזכירות שהכל שייך לה', ומבטאות את הערבות ההדדית: האומה כולה חייבת לפעול יחד כדי להמליך את ה' בעולם ולקדש את שמו.
12. מצוות הנחלות מלמדת שיש תפקיד וייעוד ייחודי לכל יהודי בברית עם ה'. הנחלה אינה רק רכוש, אלא אחריות לבנות חלק מהבית לה' בעולם הגשמי — ולכן אין לזלזל בתפקיד שנתן לו ה'.